

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

**HISTORIE PLZEŇSKÉHO LOUTKÁŘSTVÍ V PROJEKTU
DIVADELNÍHO KROUŽKU
HISTORY OF PILSEN PUPPETRY IN PROJECT
OF DRAMA GROUP**

Bakalářská práce

Vlasta Mauleová

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PaedDr. Zdeňka Hanková

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Zdeňky Hankové. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 13. 1. 2014

Vlasta Mauleová

Poděkování

Ráda bych využila možnost poděkovat za vedení práce PaedDr. Zdeňce Hankové, která mne svým osobitým přístupem pomohla ke zdárnému dokončení celé práce a projektu. Zároveň bych chtěla poděkovat svým kolegyním ve školní družině, které se přímo účastnily různých fází realizace projektu ve školní družině a v divadelních zájmových útvarech.

Anotace

Práce se zabývá historií loutkářství se zaměřením na plzeňské loutkářství. Bakalářská práce zároveň navrhuje seznámení s plzeňským loutkářstvím v projektu divadelního kroužku. Tento projekt je zacílen na žáky prvního stupně ZŠ, kteří navštěvují divadelně loutkové zájmové útvary. Projekt byl realizován na 25. ZŠ v Plzni s kooperací školní družiny a jeho realizace je shrnuta ve zhodnocení.

Klíčová slova

projekt, loutka, maňásek, divadlo, kroužek jako zájmový útvar, loutkářství, Skupa, Spejbl, Hurvínek, komunikace, rozvoj formou dramatu, manipulace (s loutkou)

Abstract

This work is aimed at the history of the marionette theater with a special focus on the marionette theater in Pilsen. The bachelor thesis seeks to present the marionette theater of Pilsen through the project of a dramatic club. This project is meant for pupils of primary education involved in amateur dramatic clubs. The project was realized with the collaboration of a school club at the 25th primary school in Pilsen. The realization is summarised and evaluated as follows.

Klíčová slova v anglickém jazyce

project, marionette, hand puppet, theatre, drama group, puppetry, Skupa, Spejbl, Hurvínek, communication, development (of drama knowledge), manipulation of puppets (marionettes)

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Obsah

Úvod	2
1 Projekt – teoretická část	3
1.1 Projektová metoda	7
1.2 Jednotlivé projektové metody a organizační formy výuky – výběr.....	8
1.3 Projektová výuka	13
1.4 Fáze projektu	15
1.5 Výchova ve volném čase	18
1.6 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání a další subjekty pracující s dětmi a mládeží.....	21
1.7 Počátky loutkového divadla hraného dětmi	23
2 Historie českého loutkářství – odborná část.....	27
2.1 Rodinná loutková divadla	32
2.2 Historie plzeňského loutkářství.....	35
2.3 Loutkářství v Plzni 1900 – 1935	36
2.4 Plzeňské loutkové divadlo prof. Josefa Skupy 1930 – 1945.....	41
2.5 Divadlo ALFA.....	43
2.6 Festival Skupova Plzeň	45
3 Projekt – praktická část	47
3.1 Cíle praktické části - projekt	48
3.2 Podmínky a organizace projektu	49
3.3 Cíle a postup projektu – harmonogram	52

3.3.1	Září – získávání informací v rámci skupiny	56
3.3.2	Říjen – návštěva Muzea loutek v Plzni	57
3.3.3	Listopad – návštěva dílen Divadla ALFA.....	59
3.3.4	Prosinec – fiktivní dopis od Hurvínka.....	60
3.3.5	Leden – vystoupení v koncertním sále školy	61
3.3.6	Únor – příběh loutky	62
3.3.7	Březen – Akce s názvem „DIVADLO PRO VŠECHNY“	62
3.3.8	Duben – Historická procházka městem	64
3.3.9	Květen – příprava nové loutkové pohádky.....	68
3.3.10	Červen – sdílení se skupinou	69
3.4	ZHODNOCENÍ REALIZOVANÉHO PROJEKTU	70
3.4.1	Září – zhodnocení získávání informací	71
3.4.2	Říjen – zhodnocení návštěvy Muzea loutek v Plzni	71
3.4.3	Listopad – zhodnocení návštěvy dílen Divadla ALFA	73
3.4.4	Prosinec – zhodnocení – dopis od Hurvínka.....	74
3.4.5	Leden – zhodnocení vystoupení na veřejnosti.....	75
3.4.6	Únor – zhodnocení – „Příběh loutky“	76
3.4.7	Březen – zhodnocení akce „Divadlo pro všechny“	76
3.4.8	Duben – zhodnocení historické procházky městem Plzní.....	77
3.4.9	Květen – zhodnocení – příprava nové loutkové pohádky	78
3.4.10	Červen – zhodnocení sdílení se skupinou	79

Závěr.....	80
Přílohy.....	83

Úvod

Téma této bakalářské práce je zacílené na historii plzeňského loutkářství a poznávání loutkářského řemesla. Zvolila jsem si je záměrně, jelikož jsem pociťovala, jako vedoucí zájmových útvarů, potřebu žáky seznámit s touto důležitou součástí naší historie. Forma celoročního projektu se mi zdála s přihlédnutím ke všem podmínkám a možnostem školy a školní družiny jako nejlépe uchopitelná a tím pádem také skutečně realizovatelná.

Cílem této bakalářské práce je vytvořit projekt a ověřit jej v praxi. Cílem tohoto projektu je seznámit žáky s historií loutkářství, zejména plzeňského loutkářství a s poznáváním významných osobností loutkářského řemesla. Součástí je také připomenutí významných historických a kulturních míst spojených s loutkářskou tradicí v Plzni. Projekt v sobě zahrnuje interaktivní formy poznávání plzeňského loutkářství, typů loutek a významných osobností. Projekt zároveň počítá s interaktivním zapojením rodičů při akci „Divadlo pro všechny“ pořádané ve spolupráci se školní družinou.

První část bakalářské práce je teoretická se zaměřením na vysvětlení pojmu projekt a projektové vyučování. Přibližuje také výchovu ve volném čase a popisuje stručně školská zařízení pro zájmová vzdělávání. Krátká část je věnována počátkům dětského loutkového divadla hraného dětmi. Druhá část bakalářské práce je tematicky zaměřena na loutkářství. Převážně obsahuje historii českého a plzeňského loutkářství a představení tradice rodinných divadel. Třetí část bakalářské práce je praktická a zahrnuje návrh projektu a zhodnocení realizace. Projekt je rozdělen do jednotlivých měsíců, kdy je žákům interaktivní prožitkovou formou prezentována část z historie loutkářství a loutkářského řemesla. Seznámí se s výrobou loutek, poznají významné osobnosti a tradici

loutkářství v Plzeňském kraji. Projekt byl realizován ve školním roce 2012/2013. V poslední fázi praktické části realizace jsem každou lekci zhodnotila. Analýzu jsem zařadila na závěr praktické části.

1 Projekt – teoretická část

V této části bakalářské práce se budeme zabývat vysvětlením teoretických pojmů, jako jsou projekt, projektová výuka. Rovněž dojdeme k přiblížení pojmu projektová metoda a jednotlivým fázím projektu. Dotkneme se také výchovy ve volném čase.

První známky projektové výuky - projektu

Rozdíl mezi tematickým vyučováním a projektovým vyučováním se pokusme vyjádřit následovně. Tematické vyučování vychází z určeného tématu, které může obsahově integrovat různé vyučovací předměty. V centru zájmu je hlavní téma a z něj vycházejí potom další různá témata. Tematické vyučování může spočívat také ve sbírání informací pro projektové vyučování. Tematickou výuku a výuku v projektech lze velmi dobře kombinovat. (Kašová, 2009)

„První známky projektové výuky můžeme již nalézt v díle J. A. Komenského, Schola Ludus (Škola hrou), kde se uplatňoval princip poznávání od nejbližšího ke vzdálenému. Docházelo tak k seskupení učiva do větších celků. Znamky projektového vyučování jsou starší více než sto let. Vychází z kritiky tzv. hebartovské školy, která byla základním modelem vyučování v Evropě i v Americe. Kritizoval se hlavně způsob učení. Nástrojem poznání bylo především slovo učitele a žáci seděli v lavicích a poslouchali učitele, který stál u tabule. Nebylo jasné, jak žák slovům vlastně rozumí, co si pod nimi představuje a jak je

bude umět použít. Tradiční hebartovská škola přirozenou aktivitu dítěte potlačovala. Učitel měl obrovskou autoritu, žáci si často nedovolili položit jakoukoli otázku. Až na konci 19. století se zvedla vlna kritiky. Poukazovalo se na strnulost a neživost této školy a na potlačování aktivity dítěte. E. Keyová (švédská lékařka) nazvala 20. století „stoletím dítěte“. Vyzdvihla novou hodnotu a to přirozenou zvědavost a aktivitu dítěte. Hnutí, které přineslo do pedagogického myšlení tento obrát, se nazývá „reformní pedagogika“ nebo také „hnutí nové výchovy“. Tehdejší nové pedagogické smýšlení ovlivnilo praxi škol v celé Evropě a proniklo i do USA. Základní metodou v reformní škole byla vlastní práce dětí. Učení se proměnilo v samostatné hledání a řešení problémů. Ve školách tak vznikaly pracovní dílny, laboratoře, knihovny, pokusná pole a zahrady. Významnou metodou se staly i vycházky. Pracovní činnosti měly rozvíjet především myšlení dětí a podporovat jejich přirozenou aktivitu a samostatnost. Cílem tak bylo porozumění světu a sobě samému, schopnost aplikovat osvojené poznatky ve vlastním životě i mimo školu. Kolébkou projektového vyučování byla americká pragmatická pedagogika, především v dílech Johna Deweye a Williama Hearda Kilpatricka. V Evropě se vzhledem k základům evropské vzdělanosti hledal určitý kompromis. Učitelé vytvářeli projekty v rámci jednotlivých předmětů nebo se snažili vytvářet systém projektů. Projektové vyučování se zkoušelo hlavně na obecných a měšťanských školách ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Projekty, které vplynuly z momentální situace ve třídě, se nazývaly „spontánní projekty“. Ty se ale dostávaly do rozporu se systematickostí a posloupností. Více se uplatňovaly projekty předem vhodně nastavené učitelem. Znovuobjevení projektového vyučování v české škole nastalo po více než padesátileté pauze v devadesátých letech 20. století. V první polovině devadesátých let učitelé čelili značným problémům s možností zařazovat projekty do učebních plánů. Pro zařazování projektového vyučování nastala příznivá situace po uzákonění rámcových vzdělávacích programů a tvorby školních vzdělávacích programů. Projekty se staly

prostředkem naplnění současných vzdělávacích cílů.“ (Tomková, A., Kašová, J., Dvořáková, M., *Učíme v projektech*, Portál 2009. 10 – 12s. ISBN 978-80-7367-527-1)

Na následujících stranách se nejprve pokusme vysvětlit základní charakteristiky termínu „projekt“. Tento termín bývá velmi často používán nejen v oblasti pedagogiky, ale pronikl i do běžné slovní zásoby. Při jeho vymezení se můžeme setkat s pestrou terminologií.

Nejvíce se vyskytují charakteristiky vymezující slovo projekt jako řešení jednoho či více problémů nebo úkolů, vyžadujících komplexní řešení problémů ze životní reality. Přičemž se zapojí všichni žáci. Rovněž se dá projekt vymezit jako specifická vzdělávací strategie a komplementární doplněk, jako přechod od myšlenky k činu, který zahrnuje žákovu odpovědnost, kdy je důležitá žákova zainteresovanost a ztotožnění se s projektem. U všech definic je však společným jmenovatelem to, že žáci něco vyrábějí, vykonávají, vypracovávají, analyzují a zároveň směřují ke stanovenému cíli. Při cestě k cíli se setkávají s problémy praktického či teoretického charakteru, které se učí řešit.

Projekt lze také obecně definovat jako unikátní proces koordinovaných a řízených činností s daty zahájení a ukončení, které je třeba provést k dosažení stanoveného cíle, jež vyhovuje specifickým požadavkům, včetně omezení daných časem, náklady a zdroji. ¹ Často je však slovo projekt nadužíváno či zneužíváno jako synonymum pro návrh ve smyslu technologickém, konstrukčním, rovněž se můžeme setkat s označením „projekt“ jako výrazem pro dokumentaci či projektovou dokumentaci. (Svobodová, Cingl, 2010)

1 ISO 10 006

„V didaktické teorii je projekt označován za metodu vyučování, v novějších pracích za komplexní metodu vyučování (Vrána, 1934, Tomková, 1998, Maňák, 2003, Kratochvílová 2006) nebo za organizační formu vyučování (Skalková, 1995, Solfronk, 1995, Kašová, 1995). Projekt je však pojímán i jako specifický způsob zpracování obsahu vyučování jako jedna z variant způsobu koncentrace učiva (Valenta, 1993). M. Kubínová nahlíží na projekt jako na typ vzdělávací strategie. Do rovnosti uvádí pojem projekt a projektové vyučování. Podle ní je projektové vyučování specifická vzdělávací strategie založená na aktivním přístupu žáka k vlastnímu učení. Umožňuje naplňovat potřeby a zájmy žáků, rozvíjet jejich schopnosti, posilovat seberegulaci při učení, nabízí změnu rolí učitele a žáka i týmovou spolupráci, aktualizaci školních podnětů, interdisciplinaritu a orientaci na prezentaci výsledků.“ (Tomková, A., Kašová, J., Dvořáková, M., Učíme v projektech, Portál 2009. 13 – 14 s. ISBN 978-80-7367-527-1)

Obecně můžeme říci, že představitelé reformní pedagogiky vnímají projekt jako komplexní úkol koncentrovaný kolem určité ideje, který obsahuje více problémů. Má svůj cíl i uspokojivé zakončení. Důležitým charakteristickým znakem projektu je Příhodovo označení „projekt jako podnik žáků“, což rozvádí (Vrána 1938) následovně: je to podnik, je to podnik žákův, je to podnik, za jehož výsledky převzal žák odpovědnost, je to podnik, který jde za určitým cílem. Autoři se shodují na tom, že se má jednat o úkol blízký žákům a vycházející z jejich potřeb. Ze současných pedagogů, zabývajících se projekty se k Vránovu pojetí přiklání (E. Lukavská 2003) a uvádí na základě svých konkrétních zkušeností s projekty, projekt jako žákův podnik sledující určitý cíl, za něj žák převzal odpovědnost. V souvislosti s novodobějším pojetím můžeme vnímat částečný odklon od tohoto požadavku. To, co bývá praxí mnohdy prezentováno jako projekt, se spíše tváří jako podnik učitele, nikoliv žáka. Podnik žáka si následně vyžaduje jeho zodpovědnost za výsledky.

Obsahovým základem projektu je téma ze života, které přirozeně sdružuje poznatky z jiných oborů. Projekt se většinou realizuje v delším časovém úseku. Můžeme hovořit o dnech, týdnech a projektu, který bude naplánován na školní rok i více let. Projekt může řešit žák samostatně nebo na něm kooperují žáci společně ve skupinách. Některé projekty jsou naplánovány tak, aby zahrnuly spolupráci žáků z různých ročníků.

1.1 Projektová metoda

S projektem velmi úzce souvisí projektová metoda. Je to vyučovací metoda, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním. Projekty vystihují akcentující iniciativu, svobodu a samostatnost žáků, což jednoznačně koresponduje s projektem jako podnikem žáka. Projektová metoda také odráží přirozeně konkrétní vyjádření moderních principů aktivního vyučování. (J. Stockton, 1920) Dále pro definici projektové metody využijme (J. Maňáka a V. Švece, 2003) kteří metodu výuky vymezují jako uspořádaný systém vyučovací činnosti učitele a učebních aktivit žáků směřujících k dosažení daných výchovně vzdělávacích cílů. Tato definice zdůrazňuje zejména rovnocennost činnosti učitele a žáka ve vyučování, vedení rozhovoru mezi učitelem a žákem.

Projektová metoda, není jednoznačně jednoduchou metodou. Zahrnuje soubor činností a dalších dílčích metod výuky, využívající různé formy práce. Znaky blíže specifikuje J. Valenta (1993).

Znaky projektové metody jako systému činností:

1. organizovaná učební činnost směřující k určitému cíli (výstupu)
2. činnost, která může být dopředu zcela jasně krok za krokem naplánována
3. činnost vyžadující aktivitu žáka a jeho samostatnost
4. činnost tvořivá a reagující na změny v průběhu projektu.
5. činnost převážně vnitřně řízená
6. činnost teoretická i praktická rozvíjející celou osobnost žáka a vedoucí k odpovědnosti za výsledek
7. praktická činnost, zkušenost a využití teorie motivuje žáka k učení a přispívá k rozvoji jeho sebe-pojetí

(Kratochvílová, 2006)

1.2 Jednotlivé projektové metody a organizační formy výuky – výběr

Projektové metody Maňák (2003) řadí mezi komplexní výukové metody. Tato metoda řeší problémové úlohy komplexnějšího charakteru, které mají vždy širší praktický dosah.

Metody monologické

Monologická metoda je založena především na ústním zprostředkování informací pomocí souvislého mluvního projevu. Může mít podobu přednášky, vyprávění, vysvětlování nebo instruktáže. V praxi bývá kombinována s jinými

metodami. Na našich školách se nejvíce ujala metoda vysvětlování. V rámci projektové výuky můžeme vysvětlování použít.

Metody dialogické

Principem této metody je komunikace. Komunikace je potřebná v projektové výuce nejen pro rozvoj procesu myšlení, ale také pro vytváření dalších komunikativních situací mezi učitelem a žákem a současně mezi žáky navzájem. Pro řešení nějakého problému se tato metoda komunikace velmi hodí. Mezi další dialogické metody řadíme taky brainstorming². Brainstorming je založen na řešení určitého problému, problémové úlohy nebo tématu, které žákům sděluje učitel. Dá se definovat i jako úloha, kde je možno akceptovat i více návrhů na řešení. Následně vzniklá diskuze u žáků vyvolává asociace, představivost a fantazii. Rozvíjejí se tak nejen slovní zásoba, ale i sociálně komunikativní dovednosti. Můžeme na ni nahlížet i v kontextu pozitivní sociální dynamiky skupiny.

Metody názorně demonstrační

Tato metoda se opírá o pasivní pozorování jevů, je důležitá především pro prvotní fázi poznání, které začíná často prožitkem a vjemem. Většinou bývá kombinována s jinými metodami, jako jsou metody monologické a dialogické. U projektové výuky nalezneme tuto metoda uplatnění v kombinaci s praktickou činností, která by následovala po procesu poznávání a vznikla by na základě pozorování nějakého jevu či činnosti.

² Brainstorming - burza dobrých nápadů, bouře mozků

Metody práce s učebnicí, knihou – metoda práce s textem

V této metodě je na prvním místě žákovské učení, podporované v řadě didaktických situací učitelem. Pomocí textu si žák upevňuje a získává podněty ke svým dalším samostatným aktivitám např. pozorování, experimentování. Projektová výuka se neomezuje na využití jen knih, ale vyhledává informace všemi možnými dostupnými způsoby. Takto získané informace projektová výuka třídí, analyzuje, zpracovává a vyhodnocuje.

Didaktické hry

Didaktické hry v rámci vyučovacího procesu jsou obecně velmi používanou metodou. Jejich využitelnost je pestrá a tvůrčí. Jedná se o seberealizaci žáků, řízenou určitými pravidly a sledující výchovně-vzdělávací cíle. Didaktické hry mají široké pole uplatnění. Mohou sloužit k aktivizaci žáků nebo pro jejich zklidnění a relaxaci. Velmi záleží na taktu a empatii pedagoga na jeho zkušenostech, flexibilitě a profesionálním vystupování. V tomto kontextu pedagog může využít také didaktické hry pro lepší navázání vztahů mezi ním a žákem. Opět zde velmi silně vnímáme posílení pozitivní sociální dynamiky skupiny. Hra se může stát v projektové výuce prostředkem i cílem k dosažení výsledného produktu.

Metody inscenační

Inscenační metody patří mezi často používané metody na 1. stupni základní školy. Tyto metody využívají přirozené potřeby dětí být v centru pozornosti. Používá se imitace, improvizace či napodobení jiné osoby. Odborníci hovoří o simulaci nebo kombinaci hraní rolí a řešení problému. Žáci se tak

seznamují s možností získat nové formy vystupování, komunikace a osvojit si adekvátní formy chování a jednání.

Metody praktické

Metody praktické vedou k osvojování dovedností kompetencí žáků. Projektová výuka má s těmito metodami jednoznačně spojené pracovní činnosti. Manuální aktivity opět přirozeně podporují a uspokojují potřeby dětí. Zároveň pomáhají dosažení výsledného produktu. Maňák a Švec (2003) považují výuku zaměřovanou na posílení praktických aktivit žáků za málo podnětné, podporující konzumní způsob života a za málo schopnou získat příležitosti k získávání vlastních zkušeností.

Učení v životních situacích

Tyto situace jsou velmi blízké životu, souvisejí s jeho každodenní realitou. Žáci se tak postupně dostávají do situací, v nichž musí řešit určitý úkol nebo problém. Tím, že se žáci aktivně podílejí na řešení situací, získávají možnost osvojit si vědomosti a dovednosti praktickou činností, vlastním přičiněním a vlastní aktivitou. V projektové výuce se často činnosti odehrávají mimo školní budovu a žáci tak mohou prožívat situace, které je vybaví potřebnými kompetencemi do života. Mohou plnit různé úkoly, zjišťovat informace, vést rozhovory, vyplňovat dotazníky. Škola tak často organizuje např. výlety, exkurze a další externí aktivity.

Problémová metoda

Tato metoda je založena na produktivní činnosti žáků při osvojování učiva. Její podstata spočívá v tom, že učitel upraví učivo takovým způsobem, aby v žácích vzbuzovalo dojem, že jde o problém nebo úkol, který je třeba vyřešit. Žáci si tak při hledání řešení osvojují nové poznatky a zkušenosti pomocí vlastního objevování.

Všechny výše uvedené metody mohou být využitelné při projektové výuce, avšak velmi citlivě a promyšleně aplikovány. (Dömischová, 2011)

Organizační formy výuky

Odborná pedagogická literatura (Skalková, 1999, Kalhous, Obst, 2011) vymezují organizační formy výuky jako uspořádání vnějších organizačních stránek a podmínek výuky tak, aby učitel mohl stanovené specifické výukové cíle optimálně realizovat v současných reálných podmínkách každé školy. Třídění organizačních forem uvedeme zde jen stručně. Jsou závislé vždy na specifikaci znaků a kritérií. Organizační formy jsou využitelné v projektové výuce a mají velké možnosti uplatnění.

Pokud hovoříme o organizačních formách výuky, lze je rozdělit:

- individuální vyučování
- hromadné vyučování
- systém vzájemného vyučování

- systémy individualizovaného vyučování
- systémy kolektivního vyučování
- projektová soustava
- systém výběrového a diferencovaného vyučování
- systém skupinového vyučování
- systém týmového vyučování
- systém programovaného vyučování

1.3 Projektová výuka

Projektovou výukou se v odborné literatuře zabývá celá řada autorů je však složité najít u nich shodu, zda projektová výuka patří mezi výukové metody, formy či strategie. O projektové výuce jako o komplexní metodě, která žákům umožňuje dotýkat se reality, prožívat nové role, řešit problémy, propojovat a uplatňovat získané poznatky ze všech oborů, hovoří ve své specifikaci Tomková, Kašová, Dvořáková (2009).

„Projektová výuka vyučuje žáky pomocí výukových projektů. Výukový projekt v pojetí projektového vyučování je definován jako specifický způsob cíleného zpracování obsahu vyučování, založený na aktivním a motivovaném přístupu skupin žáků k vlastnímu učení, kdy ve vymezené době dostupnými prostředky, mají žáci získat definované znalosti a dovednosti.“ (Svobodová, R., Cingl, B., *Projektové řízení a projektové vyučování, Jak na výukové projekty podle zásad projektového řízení*, PM Consulting 2010. 51 s. ISBN 978-80-254-8174-5)

„Průcha (2003) uvádí v Pedagogickém slovníku definici projektové výuky, jako výukovou metodu v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů a získávání zkušenosti praktickou činností a experimentováním. Autoři odborného textu (Maňák, 1998, Seebauer, 1998, Šimoník, 2005, Kalhous, 2001, Skalková, 1999) se shodují, že projektová metoda je spjata s uplatněním aktivity žáka, který jejím prostřednictvím dostává příležitost praktického uplatnění svého samostatného myšlení, praktické činnosti související s každodenním životem, možnosti řešení problémů a problémových situací, včetně možnosti podílet se na plánování, organizaci a hodnocení své práce, která má v konečném důsledku vliv na rozvoj jeho osobnosti.“ (Dömischová, I., Projektová výuka, moderní strategie vzdělávání v České republice a německy mluvících zemích, Univerzita Palackého v Olomouci 2011. 26 s. ISBN 978-80-244-2915-1)

Projektové vyučování zahrnuje teoretické i praktické činnosti, které směřují ke konečnému produktu.

Znaky produktu:

- odpovědnost za vlastní učení
- samostatné objevování poznatků
- žákovo úsilí o dosažení cíle (produktu)

Realizace projektové výuky je závislá na organizaci a uspořádání jednotlivých předmětů a délce jejich trvání. Proto bývá některými odborníky zařazována do organizačních forem výuky. (Kašová 1995, Skalková, 1999, Dvořáková, 2009)

1.4 Fáze projektu

Plánování projektu – dobře naplánovat a rozvrhnout práci na projektu patří ke stěžejním prvkům jakékoli projektové činnosti. Plánování v sobě zahrnuje celou řadu bodů od definování problému (podnětu), kde je třeba si uvědomit základní účel a smysl projektu. Dobře si zvolit výstup projektu, zpracovat si časovou náročnost a stanovit si harmonogram, promyslet prostředí projektu, vymezit účastníky projektu, organizaci projektu, zajistit potřebné podmínky pro projekt, promyslet také hodnocení projektu. Můžeme využít a dobře se v praxi uplatňuje brainstorming. Je však důležité prvotní nápady utřídit, eliminovat, zřici se nereálného a nejlépe společně s žáky si stanovit postupné fáze projektu. Ve fázi plánování by mělo dojít ke stanovení cíle. Obvykle se vychází z konkrétní představy výsledného produktu k formulaci cílů. Tento směr odpovídá více školní realitě. Dále pak v rámci plánování musí dojít k vysvětlení jasných a přehledných pravidel týkajících se práce na celém projektu. Tato pravidla by měli znát jak žáci, tak všichni učitelé, kteří na daném projektu budou participovat. Zároveň bychom neměli opomenout to, že žáky není dobré angažovat do více projektů najednou. Vhodné je žáky důsledně motivovat a vést je nepochybně k samostatnosti, ale je také potřeba neopomenout žáky slabší a těm věnovat svoji pozornost. V praxi se často setkáváme s tím, že pedagogové vedou jednotlivé kroky projektu a určují jejich směr. Žáci se s tématem projektu ztotožní, anebo projekt realizují naopak z povinnosti. Tím se ovšem odkláníme od původní myšlenky Johna Deweye (1932) a Příhody (1934), že žáci mají přijít s tématem projektu sami. Přiklánějme se k názoru, že kompetence každého učitele by měly být takové, aby si stanovil míru své angažovanosti. Zároveň byl tím, kdo určuje specifické téma projektu, případně k tomuto tématu dospěl společně s žáky.

Realizace projektu – postupujeme dle předem připraveného plánu, žáci sbírají vhodný materiál, třídí ho, zpracovávají, analyzují, kompletují. Časově velmi náročnou etapou se může stát právě tato fáze celého projektu. Na rozdíl od tradiční výuky, kdy se mnohdy pracuje pouze s jedním informačním zdrojem, se zde pracuje většinou s více zdroji najednou, např. internet, encyklopedie, knihy, letáky, brožury, multimédia, elektronické zdroje a archivy. Během práce na projektu, mohou žáci pracovat ve skupinách nebo samostatně. Pedagog v této fázi vystupuje jako rádce. Měl by citlivě usměrňovat a empaticky působit na žáky, pokud se odkloní od svého záměru a cíle. Připomenout jim vlastní odpovědnost za výsledek. Na konci této fáze vzniká produkt. Je dobré se dohodnout na způsobu prezentace výsledného produktu.

Prezentace výstupu projektu, výsledné práce – postupujeme podle předem prodiskutovaného plánu. Výstupy mohou být vytvářeny přímo ve škole nebo i mimo školní budovu, což mnohdy vyžaduje charakter výstupu. Na prezentaci se mohou podílet odborníci, učitelé či jiní mentoři (rádci). Závěrečný výstup může mít mnoho podob např. výstava, koláž, videozáznam, kniha, časopis, model, vlastní realizace výletu, jarmark, koncert, divadelní představení, internetové stránky, elektronické publikace, powerpointové prezentace (využití programů Microsoft Power Point, Prezzi apod.), školní konference, akademie, besídky, výměnné pobyty a další. Často jsou používány pro výstupy projektu prostory školy takové, které mají svojí specifickou atmosféru a pozitivně pomáhají prezentaci projektu např. školní respirium (vstupní prostory), koncertní sál. Prezentace projektu může být realizována na několika **úrovních**:

- prezentace pro rodiče
- prezentace ve třídě pro ostatní spolužáky

- prezentace ve škole mimo vlastní třídu
- prezentace pro veřejnost a zainteresované složky na projektu (př. zřizovatel školy)
- prezentace pro další jiné instituce

Hodnocení projektu, reflexe – při hodnocení projektu se jedná o hodnocení celého procesu, tzn. naplánování projektu, jeho průběhu a výsledku. Z pohledu žáka i učitele. Důležité je zdůraznit, že při hodnocení se nesoustředíme pouze na výsledný produkt. Tak bychom popřeli základní myšlenku projektu cestu k cíli, postup jak k němu žák došel. Je zde využívána zpětná vazba, jak od žáků samotných, tak od rodičů, ostatních učitelů či jiných zainteresovaných subjektů. Práce žáků by měla být průběžně analyzována a hodnocena. Reflexe a hodnocení nám pomáhá při vyvíjené aktivitě během celého procesu trvání projektové práce. Dává prostor pro vyjádření k prováděným činnostem. Projektová výuka upřednostňuje pozitivní hodnocení, které působí na žáky motivačně a nevzbuzuje v nich pocit strachu či méněcennosti. Hodnotit lze inovačními způsoby, ale takovými, které žáky nejvíce podněcují a motivují. Jsou jasně vyjádřené pochvaly typu např. hvězdička, razítko, obrázek či jiná ikona. Hodnocení typu 1 je dobré doplnit krátkou slovní pochvalou (i jednoslovnou). Odborníci zastávají názor, že slovní hodnocení je podnětné jak pro žáky, tak i pro jejich rodiče. Pokud žáci prožijí neúspěch, slovní hodnocení jim lépe pomůže se s tímto neúspěchem vyrovnat, stanovit podstatu neúspěchu a lépe problém analyzovat. Pro rodiče je to pak impuls, co s žáky doma procvičovat. Ze závěrečného hodnocení by měla vyplynout opatření do budoucna či námět pro další projekt.

(Kratochvílová, 2009, Dömischová, 2011)

1.5 Výchova ve volném čase

Pedagogika volného času je jedním z oborů pedagogiky, jedná se o společensko-vědní obor. Je to také věda o výchově ve volném čase a teorie výchovy ve volném čase. Je velmi mladou vědou vznikající od druhé poloviny 20. století. Nejednotnost ve výkladu pojmů se často může lišit u různých autorů. Výchova bývá chápána jako záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajících na vychovávaného. Má však své specifické cíle a probíhá ve specifických podmínkách. Vymezení pojmu volný čas není u všech odborníků shodný.

„Vymezení pojmu – volný čas:

- *časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností,*
- *volný čas v negativním pojetí je čas zbývající po splnění rozmanitých povinností,*
- *volný čas v pozitivním pojetí je čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnosti,*
- *čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Doba, která zůstane z dvaceti čtyř hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, o vlastní fyzické potřeby včetně spánku,*
- *opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil*
- *čas, ve kterém se můžeme věnovat činnostem, které máme rádi, baví nás, přinášejí radost a uvolnění, chceme a můžeme je dělat.“*

(Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., *Pedagogické ovlivňování volného času, Trendy pedagogiky volného času*, Portál 2011. 68 s. ISBN 978-80-262-0030-7)

Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší především rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti, nezbytností pedagogického ovlivňování. Pávková, Hájek a Hofbauer (2011) se přiklání k trojímu dělení vzájemného vztahu výchovy a volného času. Rozlišujeme **výchovu pro volný čas**, která zdůrazňuje cílové zaměření této oblasti výchovy. Podstatou je utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností, motivace a kompetencí pro hodnotné využívání volného času. **Výchova ve volném** čase bere v úvahu specifické podmínky výchovy, je součástí výchovného působení části života jedince, o které může částečně rozhodovat. Pojmem **výchova volným časem** označují aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy. Výchova ve volném čase obsahuje také institucionální, individuální, působení prostřednictvím zařízení, sdružení nebo médií.

„Tyto tři druhy vyjádření vztahu výchovy a volného času se liší podle toho, zda zdůrazňujeme výchovné cíle, podmínky výchovy nebo prostředky výchovy. Využívání volného času je cílem, podmínkou i prostředkem současně. Kromě termínu výchova ve volném čase se také užívá termínu výchova mimo vyučování. Výchova mimo vyučování v nejčastějším chápání je vymežována čtyřmi znaky:

- *probíhá mimo povinné vyučování*
- *probíhá převážně ve volném čase*
- *probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny*
- *je institucionálně zajištěna“*

(Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., *Pedagogické ovlivňování volného času, Trendy pedagogiky volného času*, Portál 2011. 69 s. ISBN 978-80-262-0030-7)

Funkce výchovy ve volném čase

Funkci výchovy ve volném čase můžeme vymezit jako výchovnou, vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Každý typ zařízení či instituce plní tyto funkce v různém rozsahu dle charakteru svého zaměření a poslání.

Cíle výchovy ve volném čase

Obecným znakem výchovy ve volném čase, mimo vyučování je naučit jedince hospodařit s volným časem a trávit ho smysluplnými činnostmi. Základním znakem výchovy je její cílevědomost. Pedagog si v každé fázi výchovy stanovuje přiměřené cíle, volí prostředky, jimiž lze cílů dosáhnout. Následně hodnotí výsledky svého snažení. Cíle lze odlišit dle různých hledisek, např. dle druhu výchovné instituce, věku vychovávaného, složek osobnosti, složek výchovy, druhu činnosti, ale také z hlediska pedagoga či účastníka činnosti. K dosahování výchovných cílů volí pedagog výchovné prostředky. Výchovné prostředky jsou všechny předměty a jevy, jichž vychovávající využívá k dosažení výchovných cílů. Patří sem tedy činitelé výchovy, obsah, metody, formy a materiální podmínky.

Podmínky výchovy ve volném čase

Z hlediska vnitřních podmínek je důležité to, že mají pedagogové dostatek prostoru pro respektování potřeb a individuálních znaků osobnosti. Vnější podmínky pro výchovu ve volném čase jsou také specifické. Prostředí, v němž výchova probíhá, je rozmanité a proměnlivé. Výchovné působení je méně vázané na stálé prostředí. Požadavky na vybavení jsou proto odlišné, dle typu výchovného zařízení či instituce, vždy by však měly vyhovovat výchovným záměrům a druhům činností, kterých se týkají.

Obsah výchovy

Obsah výchovy není vymezen pedagogickými dokumenty. Je odlišný v různých typech zařízení. Vychází z vytýčených cílů, přání a potřeb vychovávaných. Vychovatel má značnou volnost a může uplatnit svůj tvůrčí talent, iniciativu a pedagogické schopnosti a dovednosti. Zároveň však přebírá velkou odpovědnost. Při stanovení obsahu výchovy je každý pedagog povinen se řídit pedagogicko-psychologickými požadavky. Patří sem požadavky na specifické oblasti výchovy. Jsou to pedagogické požadavky např. požadavek demokratičnosti, humanity, vědeckosti, spojení teorie s praxí, individuality, přiměřenosti, aktivity, trvalosti. Způsoby a cesty, jimiž vychovávající dosahují stanovených cílů, bývají označovány jako metody a formy výchovy. Zvláštní důraz je kladen na metody, které podporují a motivují aktivity vychovávaného. Výchovné metody podléhají pestrému dělení. Z výchovných forem jsou nejčastěji používány hry, soutěže, vycházky, exkurze apod. (Pávková, Hájek, Hofbauer 2011)

1.6 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání a další subjekty pracující s dětmi a mládeží

Školy a školská zařízení jsou zapsány v rejstříku škol a školských zařízení, který vede MŠMT ČR³. Žádost o zařazení do tohoto rejstříku podává zřizovatel. Součástí žádosti je zřizovací listina, která je základním dokumentem školského zařízení, pokud bylo zřízeno jako právní subjekt nebo jako organizační složka jiného subjektu. V této listině deklaruje zřizovatel existenci a základní parametry této vznikající organizace. Zřizovatel se řídí zákonem a vyhláškami. Pokud školské

³ MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

zařízení tvoří celek s jiným subjektem, samostatná zřizovací listina se pro ně nevystavuje, jeho existence je zakotvena ve zřizovací listině organizace, s níž tvoří celek.

Dle školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) zahrnuta:

- střediska volného času tzv. domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností
- školní družiny a školní kluby

Mezi ubytovací a výchovná zařízení (vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění pozdějších předpisů) patří:

- domovy mládeže, internáty a školy v přírodě

Další subjekty pracující s mládeží:

- organizace dětí a mládeže a občanská sdružení
- některé organizace jsou na celém území České republiky (např. Skaut, Pionýr, Duha, Česká tábornická unie, Sokol a další tělovýchovné organizace a zájmová sdružení)
- organizace s místním působením (např. sdružení přátel školy či sdružení obecně prospěšné činnosti, soukromé ZUŠ) vztahující se na ně zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a

o změně a doplnění některých zákonů

- školské právnické osoby⁴ (např. střediska mládeže salesiánů Dona Bosca), církevní právnické osoby (zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností)
- nadace a nadační fondy řídicí se zákonem (zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech)

1.7 Počátky loutkového divadla hraného dětmi

Termín dětské divadlo není zcela přesný. Běžně termín dětské divadlo chápeme jako divadlo hrané pro děti dospělými nebo také dětmi. Divadlo hrané dětmi není zcela přesně zmapované. Mezi významné akce divadla hraného dětmi patří Dětská scéna, Loutkářská Chrudim a Šrámkův Písek. Vývoj divadla hraného dětmi je v posledních třiceti pěti letech poměrně kontinuální. V současnosti se změnila i podmínky pro zřizovatele divadla hraného dětmi. Většinou zůstaly jen školy, domy dětí a mládeže a výjimečně kulturní domy. Divadlo hrané dětmi se většinou odehrává v ZUŠ (základních uměleckých školách) nebo v zájmových útvarech ZŠ či ŠD. Zanikla okresní kulturní střediska i krajská kulturní střediska, tedy právě organizace, které dříve zajišťovaly průběžně vzdělávání vedoucím dětských divadelních souborů. Nabídka semestrálních, vícerázových či víceletých kurzů pro veřejnost je pořádána v symbióze se Sdružením pro tvořivou dramaturgii, ARTAMA a DAMU, podrobněji Středisko volného času Lužánky a JAMU. (Provazník, 2007)

4 Právnická osoba – tento termín vymezuje občanský zákoník (§ 18 - 24)

Vývoj dětského loutkového divadla hraného dětmi

Moderní podoba dětského divadla hraného dětmi se zrodila přibližně v 60. letech 20. století. Začalo se zdařile vyvíjet od neživé kopie dospělého realistického divadla. Eva Machková píše o tom, že divadlo hrané dětmi setrvalo u nápodoby divadla dospělých a i jeho dramaturgie byla odvozena od dobové podoby české dramatiky. Podobu moderní dramatické výchovy ovlivnila práce pedagoga Josefa Mlejnka s dětským divadlem (50. – 80. léta), který se vymykal tehdejší ideologii. V časopise Československý loutkář můžeme nalézt doklady o tom, že praxe využívat děti v dospělém souboru je stále běžná. Stále přetrvává v těchto letech neodbytná touha využívat loutky a maňásky jako výchovného a agitačního prostředku. Divadlo hrané dětmi (DHD) se nejvíce odehrávalo v této době v mateřských školách. Loutka se zde mění často do zploštělých výukových pomůcek. Mezi významné DHD patřilo brněnské Ajdivadlo, které působí od roku 1949 pod vedením Karla Langra při VŠ uměleckého průmyslu. Vystupovali na 1. Loutkářské Chrudimi se svým zcela novým pojetím inscenací a prezentace maňásků např. *Zlý brouk Bubuhouk*. Později se tento styl nazýval „malé formy“. Tento soubor experimentoval i se stínohrou. Josef Mlejnek se od roku 1954 systematicky věnoval práci s dětskými divadelními soubory ve Vysokém Mýtě. Promyšleně hledal, jaké možnosti má dítě na divadelním jevišti, aby si zachovalo svoji přirozenost, působilo autenticky a přesvědčivě a mohlo být divadelně tvůrčí. Od konce 50. let hledá v Brně cesty k přirozenému dětskému projevu na divadle také Jindra Delongová. Její soubor PIRKO patřil až do 80. let ke stálým českého dětského divadla. Přehlídka divadel Šrámkův písek přinášela přehlídku dětských divadelních souborů jen do roku 1961. Poté byly dětské soubory vyřazeny. Dětské divadlo bylo spíše nápodobou divadla dospělého až na výjimky inscenací Josefa Mlejnka. Osobnost Miloslava Dismana sehrála zásadní roli při uceleném pohledu na koncepci moderního dětského divadla a dětského přednesu. Disman byl

jakýmsi mostem mezi předválečnou reformní pedagogikou a moderní dramatickou výchovou. Ovlivnil nejen první zakladatelskou generaci moderní české dramatické výchovy, ale i pokračovatele této generace.

První vlna moderního dětského loutkového divadla, reprezentovaná především Hanou Budínskou a Rudolfem Zezulou, přišla se zcela novým názorem na divadelní práci s dětmi. Dokladem toho byla Budínskou vypracovaná podrobná metodika. Často její inscenace na přehlídkách patřily mezi nejlepší. Tento rozkvět dětského divadla v průběhu 60. let tvoří významnou kapitolu vývoje moderního českého divadla hraného dětmi. Bylo zřejmé, že již vedení dětských souborů nemůže být jen výcvikovým střediskem pro základ dospělého divadla, ale že hlavním smyslem práce s dětmi je jejich kultivace a rozvoj. Podstatou výchovy ve volném čase je činnost, při níž si děti mohou vše vyzkoušet a osvojit si divadelní prvky a postupy, které tak získávají status prostředků výchovného procesu. Mezi další významné osobnosti dětského loutkového divadla patří Rudolf Zezula a jeho první inscenace *Princezna Carypiše*, která byla přijata spíše s rozpaky. Použil doposud nezvyklé dvouruční maňásky. V 70. letech sklízí úspěchy různé dětské divadelní soubory Hany Budínské a upozorňují na to, co zamýšlí pod pojmem komplexní estetická výchova prostřednictvím loutkového divadla. Mělo jít o tvořivost jako takovou, o tvořivé schopnosti, jimiž se život každého člověka stává bohatším. Budínská koncipovala své zájmové útvary tak, aby se každé dítě zapojilo do všech složek divadelní práce. Upřednostňuje názor, že pokud není režisér dětského divadelního souboru dobrým pedagogem a znalcem v oblasti dětského myšlení a psychiky, tuto roli zastávat nemůže.

V metodice „Hry pro šest smyslů“⁵ se skloubila natolik dobrá a nosná metodika, že do ní nebylo zasahováno do 90. let. V roce 1968 vystoupil na Loutkářské Chrudimi poprvé dětský loutkářský soubor brněnského loutkového divadla Jitřenka pod vedením Františka Píska. V recenzích na jeho představení zaznělo: „Nevychovávají se tu dětští loutkoherci, ale děti citlivé na umění a v umění se umějící svým osobitým dětským způsobem vyjádřit. Představení zde není cílem, ale pouhým doplňkem etudové a zkouškové práce.“ (Bořivoj Hrnčíř, článek na Loutkářské Chrudimi). Písek se setkával s kritikou ve smyslu technické zdatnosti režie, která ovšem nedávala mnoho prostoru malým loutkohercům a často Píska doboví recenzenti označují za protipól Budínské. Nejvýraznějším představitelem proudu, který navazoval na Budínskou, byl v tomto období Jiří Oudes. Vycházel důsledně z možností dětí, z jejich schopností a zájmů ve volbě typů loutek, v režijní koncepci i v dramaturgii. Pracoval především s dětmi mladšího školního věku. Položil základy autorské práce s divadlem hraným dětmi. Děti v rolích loutkoherců byly přímými účastníky a aktivními subjekty divadelní tvorby, nikoli pouhým „materiálem“ v rukou režiséra, který naplňuje svou vizi.

Divadlo hrané dětmi by mělo být přirozeně z hlediska zúčastněných dětí divadlem z libosti. A to i tehdy, když se odehrává na půdě základní nebo střední školy. Smyslem divadelně dramatické práce je to, že se stává pro děti přínosem.

5 Budínská H., *Hry pro šest smyslů*: Kartotéka pro loutkáře i ne-loutkáře, kteří si umějí hrát s dětmi, učí dramatickou výchovu nebo využívají některých postupů při práci s předškolními i školními dětmi, i pro ty, kdo vedou dětské divadelní a loutkářské soubory. Hry a cvičení s různými variantami a možnosti různých motivací jsou uváděny přehledně na kartotéčních lístcích a jsou uspořádány do těchto okruhů: pozornost, paměť a představivost, jevištní řeč, fantazie a tvořivost, hry a etudy. Cennou součástí kartotéky jsou úvodní metodické poznámky k práci s kartotékou s odkazy na další literaturu. Vydalo NIPOS. 266 str. Cena: 50 Kč (*osobní zkušenost*)

Dobře pedagogicky, profesně připravený a vzdělaný vedoucí dětského divadelního souboru může uspět a najít si prestižní místo i v uměleckých kruzích, může dospět společenského uznání a především se postarat o to, že jeho soubor bude stále živým a funkčním organismem. (Provazník, 2008)

2 Historie českého loutkářství – odborná část

Počátky českého loutkářství

První marionety se objevují v Českých zemích již v polovině 17. století. Marionetové divadlo patřilo neodmyslitelně k veřejným produkcím tehdejší lidové zábavy. Produkce byly výrazně a výtvarně zpracované. Často obsahovaly prvky laterny magiky, mechanické „kumšty“, stínové hry apod. Marionetové divadlo si však postupně získávalo stále větší oblibu, protože loutka animovaná hercem se zde stávala dramatickým subjektem. Herecké i loutkové divadlo v 17. století mělo zásadní vliv na formování a vývoj loutkového divadla. Oba tyto typy divadel byly v symbióze a měly téměř shodný repertoár, který vycházel z několika inspiračních zdrojů. Mezi tyto zdroje patří prvky alžbětínské dramatiky, biblických a mytologických her, italských oper, komedií a německých „truchloher“ tzv. hauptakcí. Hauptakce byly vážným činoherním žánrem cestujících hereckých společností vrcholného baroka ve střední Evropě. Shoda hereckého a loutkového divadla dospěla do fáze nejsilnějšího zdůraznění antropomorfního pojetí loutek, tedy přisuzování lidských rysů, vlastností a lidské podoby loutce. Tomu odpovídala výtvarná podoba a konstrukční řešení loutek. Nejvýraznějším posunem tohoto propojení hereckého a loutkového divadla byl odklon od pantomimických výjevů. Na marionetové scéně se začal poprvé důsledně uplatňovat dramatický dialog. Nástup marionetového divadla se u nás odehrál v době, kdy ve střední Evropě vrcholila barokní divadelní kultura. Kočovní loutkáři se zaměřovali v našich končinách především na lidové vrstvy, hráli také pro šlechtu. Složitě sociální a

národnostní poměry českého venkova způsobily, že z původního středoevropského modelu se postupně vyvinula výrazná česká varianta loutkového divadla. Venkovská anonymní tvorba byla však často vylučována z lidového umění. Současná etnografie zahrnuje do oblasti lidové kultury také anonymní tvorbu venkovského divadla. Především jeho pospolitost, a to že se stala na dlouho dobu součástí života lidu, jí předurčilo k tomu, aby se o lidovém loutkovém divadle hovořilo jako o historickém divadelním fenoménu naší kultury. Zajímavostí je, že tehdejší úřední dokumenty zařazují loutkáře do nejnižších společenských kategorií, často dokonce mezi žebráky.

V Čechách hráli před rokem 1800 Dubští, Finkové, Hergottové, Kludští, Kopečtí, Lagrové a další. Tito první loutkáři šířili divadelní kulturu, hráli v českém jazyce. Jejich divadelní představení poskytovala publiku českých městeček a vesnic silný emocionální zážitek, rozvíjela představivost, fantazii a do jisté míry rozšiřovala duševní obzory. Nejpopulárnější z her dosáhly údajně desetitisíců repríz, což by bylo více než nejhranější činoherní kusy současné divadelní scény. Od prvních let 19. století loutkáři uváděli i hry psané přímo pro loutky a mnohdy námětově čerpali z českého prostředí. Některé z her obrozeneckých loutkářů sahají až do našich časů a objevují se na jevištích divadel i v rozhlase jako zpestřující repertoárová kuriozita např. *Posvícení v Hudlicích*, *Pan Franc ze zámku*, *Loupežníci na Chlumu*. První čeští loutkáři po odluce loutkového divadla od hereckého, k níž došlo v polovině 18. století, převzali od svých předchůdců, především německých „komediantů“, téměř vše. Přijali za své hlavně loutky zavěšené na vahadle a pohybované seshora pomocí drátů či nití tzv. marionety. Marionety k nám dorazily patrně z Číny přes Itálii, Anglii, Francii a Německo koncem 17. století. Marionety nejsou tedy typickou českou loutkou. Předtím se využívalo loutek tyčových a prstových (maňásci). Ty si však vydobýly jednoznačně dominantní postavení a to až do poloviny 20. století. Jejich rozmach

přinesl s sebou zakázky mnohým řezbářům. Mezi významné osobnosti z oblasti profesionálních řezbářů patřil Mikoláš Sychrovský (kmotr Mikoláše Alše), Antonín Sucharda st. a ml. Ve druhé polovině 19. století vynikli řezbáři jako Josef (Gianpiero) Alessi, původem Ital, usídlený v Praze, Jan Temnička z Miletína, Vojtěch Šedivý z Kutné Hory, Jan Flachs z Vlásenic a další. Čeští loutkáři převzali i barokní jeviště ovšem vytušili specifičnost české loutky a věnovali se více hlasovému projevu a stylizaci. Specifickou součástí představení lidových loutkářů byly komické dohry a především varietní výstupy. Varieté se těšilo veliké oblibě. V něm se používaly loutky jako tančící baletky, kejklíři zvedající činky, loutka na hrazdě a loutka dupák⁶. Tento funkční typ loutky je k vidění v Muzeu loutek v Plzni. Loutkáři také využívali loutky proměnné př. (z větší loutky, vyskakovaly menší loutky). Loutkáři měli také loutky papírové a těm se pak říkalo metamorfosy (malované figury groteskního rázu, které se proměňují jednoduchým sklapovacím mechanismem, např. loutka ženy nesoucí na hlavě koš květin se promění zvednutím sukně v muže, který má směšně velkou hlavu). Při proměně těchto loutek došlo vždy ke zvláštnímu zvuku plesnutí, lidově se vžil název „pleskačky, „práskačky“ či „flákačky“. Výše popsaný styl loutkového divadla se pak ustálil na několik desetiletí. Lidoví loutkáři nedokázali držet krok s divadelním děním a kulturou. Přispělo k tomu i jejich nedostačující vzdělání a tím postupně ztráceli dospělé publikum a stávali se stále více terčem humoristů a parodistů. Prezentace loutek dospěla do nepřirozených přízvuků, nezvyklých melodií vět, protahování souhlásek, neumělých pohybů, vyvracení rukou, kroucení hlavy a vyvalování očí. Tiskem vychází v roce 1860 i první parodie loutkových her (*Strejček Škrhola, Historie o dvou loupežnících*) pod názvem *Kurando a Špádolino*. Do této situace vnesl trochu osvěty plzeňský perníkář Škoda, který hrával na poutích⁷. V Plzni prý

6 Příloha PP 1 – ilustrace č. 1: dupák je loutka roztahující se a zase krčící

7 Příloha PP 1 – ilustrace č. 2: Škodovo divadlo, ilustrace č. 3: pozvánka na představení

hrával v Palově či v Solní ulici kde měl „vlastní velké divadlo“ (vybíral dva krejčary vstupné). První zajímavou atrakcí bylo i vypouštění tzv. bengálů (vyprsknutí magnesia v barvě červené a někdy i zelené), když na jeviště přišel čert. Loutky byly velké 50 cm a už uměly „chodit“. Od 20. let 19. století nastává v Evropě rozmach rodinných loutkových divadel. První vytvořil malíř Josef Mánes (1820–1871) pro svého bratra. Rodinná loutková divadla dosáhla postupně velkého rozmachu.

V roce 1889 vyšla první loutkářská příručka od F. Hrnčíře, *Loutkové divadlo*. Do oběhu se dostaly i první tištěné dekorace jejich autorem byl Karel Štapfer vedoucího výpravy Národního divadla. Zároveň začala vznikat divadla spolková, především v rámci Sokola. Bohužel i přes všechny snahy zušlechtění repertoáru loutkového divadla se opět objevují toporné marionety a doplňkové varietní produkce s tradičním kašpárkem. Loutkové divadlo postupně proniká i do škol. Ludmila Tesařová v letech 1850–1870 propaguje loutkové divadlo v mateřských školách. Divadlo se stalo součástí školních osnov a pracovalo s opomíjenými maňásky. V pražském Pedagogickém ústavu se o nový přístup pokoušel František Hauser. To vše byly zárodky několika desítek let trvajících procesu, označovaného později termínem „loutkářská renesance“. Proces tzv. renesance pokračoval i po roce 1900 přibývalo loutkářských spolků. V Praze to bylo především Loutkové divadlo Klubu vlasteneckých přátel dr. Paříka a Třebenicka. To bylo ještě na tradičních vzorech závislé, vedené Aloisem Radou autorem více než sta loutkových her a úprav velmi kolísavé úrovně. Divadlo hrálo také opery (např. *Prodanou nevěstu*) a mnohé parodie. Zajímavostí v té době bylo stínové divadlo v Čakovicích (1909).

Řada ochotnických loutkových scén vznikla v národnostně smíšených oblastech s podporou Národní jednoty pošumavské a Národní jednoty

Severočeské (např. v Mostě, Litvínově, Jindřichově Hradci, Litvínově). Loutkové divadlo mělo zejména v této době podporovat národní uvědomění českého obyvatelstva. Čeští loutkáři objevili tematické vzory v lidových pohádkách, jež svým důrazem na vítězství dobra nad zlem odpovídaly proklamovaným výchovným tendencím. V Praze se uskutečnil 1. loutkářský sjezd (2. se uskutečnil o rok později v Plzni). První soutěž na loutkovou hru vypisuje Klub přátel loutkového divadla na Kladně, tu vyhrála autorka V. Baldessarri Plumlovská se svou hrou *Ječmínek*. Mezi mladými výtvarníky a literáty získávají oblibu maňásci. O loutkové divadlo se začínají zajímat i umělci jako prof. dr. Arnošt Kraus a Jaroslav Vrchlický. Dr. Veselý organizuje roku 1911 první loutkářskou výstavu v Národopisném muzeu v Kinského sadech, jež měla více než dvacet pět tisíc návštěvníků. V témže roce zakládá J. Vrchlický Český svaz přátel loutkového divadla a svazovou scénku v Kinského sadech. Na předvánočním trhu se objevují tzv. Alšovy loutky⁸ (série marionetek 15 cm, určených pro rodinná divadla). Další velký ohlas měla i 1. série Dekorací českých umělců (O. Bubeníčka, A. Kašpara, R. Livory, J. Procházky, F. Prokopa, J. Váchala, J. Weniga a dalších). Cenné na těchto dekoracích bylo to, že jejich koncepce nevycházela z tradičního barokního jeviště, ale využívala jen jeden pár bočních kulis. Oba tyto počiny mají velký vliv na rozvoj domácího a školního loutkového divadla. Začíná vycházet první český loutkářský časopis **Český loutkář**⁹ v roce 1912. (Vašíček, Malíková, 2000, Dubská, 2004)

Od konce 20. let našeho století bylo Československo nazýváno loutkářskou velmocí. Praha se mohla pochlubit nejnákladnějším loutkovým divadlem v Evropě. V roce 1929 byl založen Mezinárodní svaz loutkářů UNIMA.

8 Příloha PP 1 – ilustrace č. 4: tzv. Alšovy loutky 1912

9 Český loutkář je nejstarším loutkářským časopisem na světě!

Vznikalo mnoho významných loutkových divadel např. divadlo Feriálních osad. V roce 1948 bylo loutkové divadlo uznáno jako samostatný divadelní žánr a zahrnuto do výčtu různých forem divadelní činnosti, o něž je povinen pečovat stát. Tím vznikl i legislativní podklad pro vznik profesionálních loutkových divadel. Rok poté vzniklo Ústřední loutkové divadlo a od té doby pak dalších šestnáct profesionálních divadelních loutkových útvarů, mezi něž patřil např. hradecký Drak a liberecké Naivní divadlo. (Patková, 1989)

Velmi významným faktorem, který ovlivnil další vývoj českého loutkářství, bylo i otevření katedry loutkářství na Divadelní fakultě Akademie múzických umění v Praze v roce 1952. České loutkářství nepochybně ovlivnila i politická situace po únoru 1948. Nastupující komunistická moc prosadila realismus jako závaznou metodu umělecké tvorby a zároveň její utlumení.

Loutkáři v Čechách po dvě stě let od počátku vývoje loutkového divadla dokázali svou obětavostí, houževnatostí a schopností využít svého talentu i nadšení zformovat základy českého loutkového divadelnictví. (Dubská, 2004)

2.1 Rodinná loutková divadla

Rodinná loutková divadla zaujímají v historii českého divadla svou specifickou kapitolu. Představují fenomén první poloviny 20. století. Historicky a schematicky se člení na dvě období. Jednak na loutkářskou renesanci trvající přibližně do konce první světové války, charakterizovanou intelektuálním a patrioticky motivovaným úsilím umělců, zejména výtvarníků a literátů. Dále na tzv. amatérskou etapu příznačnou velkým počtem ochotnických loutkových scén, z nichž některé zformovaly základy pro moderní české loutkové divadlo. Prvky rodinného loutkového divadla lze vymezit jako vzdělanecké úsilí o masový

rozmach, cílenou soustavnou propagaci a osvětu, patriotismus, proklamaci skutečných uměleckých metod a cílů, podněcování kreativity a převažující průmyslovou produkcí stolních divadel, dekorací a loutek. Vlastní smysl a cíl amatérského rodinného loutkového divadla se snažil nalézt Český svaz přátel loutkového divadla v hlavním městě Praze. Hlavním cílem členů bylo prosadit vnímání a provozování loutkového divadla jako umění. Obliba rodinných divadel natolik stoupla, že se počaly vyrábět série loutek a rodinných divadel¹⁰. Lidé si však často vyráběli doplňky a loutky doma. Konzervativní scénování si rodinné divadlo zachovalo po celou dobu své existence. Pozitivním jevem v této době je zapojení profesionálních výtvarníků na průmyslové výrobě loutek a divadel, tím dodávaly rodinným divadlům prestiž. Loutkářské podniky a prodejny nabízely hotové výrobky i polotovary. Prodávalo se také nepřeberné množství metodických příruček s návody na podlepování divadelních dekorací, plánky divadel, plánky na kompletaci loutek, stříhy kostýmů, scénografické a dramaturgické rady. V rozmachu průmyslové umělecko-řemeslné loutkářské produkce první poloviny 20. století nalézáme kladné i záporné aspekty. Záporné jsou v tom, že dochází k jisté masovosti propagace a tím k fabrikaci rodinného divadla omezující tvůrčí možnosti a fantazii amatérských divadelníků. S upřímnou a nacionální snahou o rozšíření loutkového divadla do domácího prostředí je spjato jméno Jindřicha Veselého, jehož snahy a aktivity vyústily doslova v organizované hnutí. Jeho snaha obnášela velkou kvalitní profesionální výtvarnou produkci, scénografické proměny a novou typologii postav. Rovněž se věnoval také tvorbě dramatické, přispívající k reformě repertoáru loutkového divadla. Amatérské loutkářství se vyhlašovalo hlavně jako divadlo pro děti. Jelikož u něho programově převažovala funkce výchovná, orientovalo se téměř výhradně na dětské publikum. České loutkové hry pro děti začaly vznikat v 50. letech 19. století a do jisté míry

10 Příloha PP 1 – Ilustrace č. 5: sériově vyrobené dekorace pro rodinná divadla

můžeme hovořit o tzv. renesanci pohádky. Nejstarší dramatické texty se dochovaly v knižnici Divadlo s loutkami, vydávané v nakladatelství A. Storch syn v Praze roku 1887. Nadále byl využíván princip divadla „kukátka“ s portálem, oponou a iluzionistickou tzv. kulisovou dekorací. Z typů loutek stále převažují marionety. Mnoho amatérských divadelníků hledalo kvalitní dramatické texty, děje se tak zejména proto, že se divadelníci orientují z dospělého publika na dětské. Hledání a formování moderního repertoáru je v této fázi vývoje divadla přelomové. Mezi množstvím rozličných dramatických loutkářských edic a překladů z němčiny a francouzštiny, se objevuje řada původních hodnotných českých dramatických textů. Divadlo pro děti by mělo umět akceptovat nesmírnou rozmanitost zájmů a tužeb dětského publika, dodržovat touhu po iluzi a nechat prostor pro fantazii. Některé výrazové prostředky, jako jsou ironie, parodie, citace, retrospektiva, nejsou děti schopny vnímat srozumitelně, tak jako dospělý divák. Trendy v rodinných divadlech ovlivňuje silná a mocná tradice. Amatérská etapa loutkového divadla, nevyjímaje rodinná divadla, přinesla nová progresivní témata a novou dramaturgii. Z uměleckého hlediska sice zprvu primitivně zpracovaná, oplývající výchovnými tendencemi a školským mentorováním. Lze se však setkat i s velmi zdařilými umělecky kvalitními dramatickými texty. Jaroslav Blecha se domnívá, že často odborníci z řad kun-historiků i etnografů fenomén rodinného divadla podceňují a zauímají k němu předpojatý postoj. Upozorňuje na výjimečnou sbírku autentických dokumentů, stolních tištěných divadel včetně souborů dekorací, tematické literatury, tiskovin a v neposlední řadě také exemplářů domácích loutek, které jsou umístěny v Moravském zemském muzeu v Brně a mají velkou kulturní hodnotu. (Blecha, 2009)

„Loutka – s tímto slovem se setkáváme snad ve všech řečech na světě. Existence loutky, nebo raději její život, byl vždy spojen spíše s tvořivostí lidu, nežli s oficiálním uměním. Nepřemýšlejme, proč a jak, asi loutky vznikly, to by byla jiná

úvaha, zamysleme se raději, proč nezanikly a uchovaly si svoje kouzlo. Mluví k nám dodnes zvláštní, trochu tajemnou životností.“ Jiří Trnka (Patková, 1989)

2.2 Historie plzeňského loutkářství

Cílem této bakalářské práce je vytvořit projekt, ověřit jej v praxi a cílem projektu je seznámit žáky s historií plzeňského loutkářství a významnými osobnostmi, ráda bych tyto kapitoly věnovala podrobnějšímu popsání historie loutkářství v Plzni.

První významnou ikonou divadelnického řemesla koncem 18. století v Plzni se stává Matěj Kopecký – „patriarcha českého loutkářství“¹¹. Proslavil se jako významný vlastenec komediemi, které mu psal jeho syn Václav Kopecký. Nebyl ovšem prvním průkopníkem loutkářství, ale patřil spíše mezi běžné české marionetáře. První plzeňské loutkové divadlo má počátek ve školním prostředí. Jeho majitelem a zřizovatelem byla společnost Kocouři, sdružující profesory českého gymnázia. Prof. Cimrhanze a prof. Knorr hráli dětem *Na Jíkalce*, což byla velká zahrada, ležící za městem a po dvě zimy hráli i v plzeňské Měšťanské besedě. V jejich repertoáru bylo mimo jiné *Posvícení v Hudlicích*, *Don Šajn a Faust*, tedy kusy již zmiňovaných českých lidových loutkářů. Skutečný loutkářský rozmach loutkové divadlo zaznamenalo až s počátkem 20. století. (Vašíček, Malíková, 2000)

¹¹ Kopeckého jméno bylo v roce 1975 zapsáno mezi výročími UNESCO

2.3 Loutkářství v Plzni 1900 – 1935

V Plzni od roku 1893 působila vlastenecká společnost – Kozáci. Divadlo sledovalo od počátku vlastenecké i charitativní cíle a uvedlo *Psohlavce*, *hry o Janu Žižkovi*, *Fausta* i hry vlastních členů. O rok dříve vzniklo divadlo vedené páterem P. Sedláčkem a začalo hrát ve prospěch Spolku pro podporování chudé školní mládeže. Pravidelnou činnost zahájilo hrou *Posvícení v Hudlicích*. Po té se divadlo stěhuje do Měšťanské besedy v Plzni. Vznikaly také další spolky divadlo Jeslí a Loutkové divadlo obecné školy v Doudlevcích. V roce 1911 začalo vyvíjet svou činnost divadélko Jednoty divadelních ochotníků Zeyer, vedené V. Maškem, které působilo v Lidovém spolkovém domě v Tylově ulici v Plzni. V Plzni se v těchto letech odehrává již zmiňovaný 2. sjezd českých loutkářů. Divadlo Jeslí zde úspěšně prezentovalo inscenaci Smetanovy *Prodané nevěsty*. Většina divadelních spolků se stěhuje z místa na místo a to ovlivňuje negativně jejich existenci.

Spolek pro podporu chudé školní mládeže se rozhodl v roce 1911 založit tzv. **feriální osady**, určené pro prázdninové pobyty zdravotně postižených dětí. Plzeňští pedagogové pomohli tomuto spolku a ustanovili Dámský odbor českých feriálních osad, s cílem získávat průběžně hmotnou podporu pro výše vedený cíl. Bývalé divadlo Jeslí uložené ve skladech v Řemeslnické besedě se nyní dostávalo do popředí zájmu, bylo zrestaurováno a instalováno v tělocvičně školy „Nad Hamburkem“ v Plzni. Zde se uskutečnilo první představení **Loutkového divadla feriálních osad (LDFO)** – *Posvícení v Hudlicích*. Hráli žákyně měšťanské školy a studenti tzv. 2. reálky. Odehráli ještě mnoho představení např. *Sněhurka a sedm trpaslíků*, *Faust*. Návštěvnost byla i přes organizační změny uspokojivá. Zde odehrál svoje představení i významný loutkář Jan Nepomuk Laštovka. Jeho specialitou pro dospělé publikum byly satirické kuplety „*Dědka a báby zlých časů*“. Jsou dokladem jeho snahy o posílení funkce sociální komunikace ve svém pojetí

loutkového divadla. O jeho divadelní snaze referovaly noviny. Byl pokládán za nejvýznamnějšího a zároveň zcela originálního představitele tehdejšího loutkářství. Laštovka byl novátorem i v jiném ohledu, nehrál sám, ale jako první si vytvořil soubor 12 členů. Karel Novák se stal principálem tohoto divadla po smrti J. Laštovky, byl jeho pěstounem. Umělecké divadlo Karla Nováka se zdokonalilo a propracovalo i technologii loutek.¹² Novákovi úzkostně dbali na čistotu mluvního projevu, na stylovost a dobovou věrnost kostýmů a dekorací. Divadlo bylo modernizováno. Novákovi si získávali všude publikum a měli velké úspěchy. V Plzni dostali stálé angažmá pod záštitou Osvětového svazu, jehož členem byl spisovatel Karel Klostermann. Divadlo Karla Nováka nabídlo plzeňskému publiku profesionálně vedené loutkové hry např. *Obležení města Sibína*, *Veselý pohřeb v Kocourkově*, *Slepý mládenec*, *Čert na zemi* (J. K. Tyl) a další. Dokonce bylo vypravěno *Jiříkovo vidění* J. K. Tyla v plzeňských krojích. Vstupné v té době bylo pětník, bylo pravidelně plno na představeních pro děti i pro dospělé. Hostování Divadla Karla Nováka přineslo finanční podporu charitě. Karel Novák dostává nabídku převzít dramaturgii Divadla Feriálních osad a tu přijímá. Divadlo Karla Nováka v Plzni zůstává a těší se vážnosti, co by profesionální divadlo.¹³ Kromě rodiny Nováků s Loutkovým divadlem Feriálních osad spolupracovali ještě členové Městského divadla a řada dalších ochotníků, muzikantů a zpěváků. Divadlo si získávalo tím stále více prestiže a obliby. Časem si již nevystačilo s vybavením a dekoracemi Karla Nováka. I přes velké nasazení všech členů již všichni nestačili na nové úkoly, zejména potřebovali najít osobnost, která by dovedla v sobě spojit funkci uměleckého ředitele, citlivého pedagoga, divadelnický zkušeného reformátora a nepochybně i nezištného spolupracovníka a kolegu. Takovou osobu

12 Příloha PP 1 – ilustrace č. 6: Karel Novák

13 Příloha PP 1 – ilustrace č. 7: loutky čarodějnice a vodník, Karel Novák 1912

pak členové LDFO našli v osobnosti Josefa Skupy¹⁴, který začal na dlouhých třináct let prolínat svůj život s Loutkovým divadlem feriálních osad. Divadlo Feriálních osad se pod vedením Josefa Skupy výrazně měnilo. A to nejen formálně (výměna konstrukce, modernější procítěná scénografie apod.), ale především se projevovala v mladistvém duchu, který počal ovládat zákulisí. Skupa vsadil na aktuální humor a satiru. Vzrůstající zájem dospělého publika o satirické narážky vyústilo ve vznik *Kašpárkových kabaretů*, na nichž se vedle Skupy podíleli i další mladí autoři. Satirická představení se střídala s veselými představeními. Kašpárek vždy „pečoval“ o kontakt zákulisí s hledištěm. Plzeňský Kašpárek byl jediný, který nosil od vyhlášení války v roce 1914 do 28. října 1918 československé barvy. Revolučnímu Kašpárkovi o 10 let později byla v Měšťanské besedě odhalena pamětní deska. Divadlo Feriálních osad pod vedením Josefa Skupy bylo nesporně nejkvalitnějším a divácky nejúspěšnějším loutkovým divadlem v Čechách. Skupa si velmi přál pro divadlo nové prostory v Šafaříkových sadech, leč se mu tento jeho sen vyplnil paradoxně až v roce 1992, kdy bylo otevřeno nové Divadlo ALFA na Rokycanské ulici v Plzni. Divadlo Feriálních osad hrálo v hotelu Slovan a pak v sále Řemeslnické besedy, kde divadlo působilo ve svých začátcích. Událost, která nejvíce ovlivnila Josefa Skupu, bylo vyřezání loutky Spejbla Karlem Noskem, který ji dle návrhu zhotovil a dal loutce jméno Spejbl. Když Skupa poprvé loutku Spejbla před kolegy vybalil, vzbudil v nich spíše rozpaky. Spejbl vystupoval nejdříve s Kašpárkem jen jako doplněk, cvičenec na hrazdě, hlas mu propůjčil Josef Skupa. Byla to loutka hodně nezvyklá a v začátcích spíše v pozadí, dokonce nenáviděná některými kolegy loutkoherci. Spejblův výraz si vyžádá v dalších letech rozbor po stránce loutko-vodičské i lingvistické. Před příchodem Hurvínka patřil Spejbl s Kašpárkem mezi nejoblíbenější postavy dětského plzeňského publika, před kterým se ukazovali

14 Příloha PP 1 – ilustrace č. 8: Josef Skupa

jako smolař a nešika. Pozvolna se Spejbl proměňoval i pro publikum dospělé v Kašpárkových kabaretech a získával si stále větší pozornost. Skupa našel ve Spejblovi specifickou logiku jeho myšlení. Skupa většinou předváděl své improvizální schopnosti přímo na jevišti a kochal tímto uměním diváky. Skupův kabaret byl důstojným a trvalým „souputníkem“ vyhlášených pražských kabaretů Červená sedma, Rokoko, Lucerna, Montamtre, Revoluční scéna. Také texty Jiřího Červeného a Eduarda Basse se objevily i na plzeňské scéně. Nelze opomenout ani excentrické herectví Vlasty Buriana. Skupa začíná prožívat v Loutkovém divadle Feriálních osad tvůrčí boj a snahu o stále větší reformy. V roce 1921 se vyhrocuje ve spolku spor konzervatismu a rebelismu. Z divadla odchází rodina Nováková a přichází jevištní mistr Gustav Nosek, který se Skupou systematicky spolupracuje, rovněž je angažován Jan Vavřík Rýze komik a všestranný loutkář. Vytvoří později loutky Emánka, Emilky a Hanziho. Jeho umění je zřejmé i v hlasovém projevu, přičemž jeho hlas dovedl přivést publikum do varu. Do sboru vstupuje také Antonín a Jaroslav Kuncmanovi, Vít Šebesta a z Kladna přišel vedoucí výpravy, režisér a loutkoherec Antonín Procházka (Jaroslav Klen). V zákulisí Loutkového divadla Feriálních osad se Procházka ujímá role hledače dramaturgických novinek. Obecenstvo prahne po dílech veselých či drastických. Nejhranější hry od autorů her pro děti jsou v této době: B. Beneš Buchovan (*Král a zloději, Inženýr Robur, Zbojníci v lese Duryňském, Anička bojovnice, Pan Renald a pan Reginald*), J. Hloušek (*Zvířátka a Petrovští, Kašpárek v Kocourkově*) a také hry lidových loutkářů M. Kopeckého (*Pan Franc ze zámku, Strejček Škrhola, Herkules*) a mnoho dalších. V repertoáru pro dospělé převažovala česká klasika hry V. K. Klicpery (*Hadrián z římsů, Loketský zvon, Rohovín Čtverrohý, Veselohra na mostě*), J. K. Tyla (*Slepý mládenec, Jiříkovo vidění, Čert na zemi*), J. Nerudy (*Prodaná láska*), A. Jiráskova (*Lucerna, Pan Johanes, U Butteauů, Mozart v Praze, Kolébka*) a další. Ze světových autorů se uváděl repertoár např. N. Machiavelli (*Mandragora*), W. Shakespeare (*Kupec benátský*), Molière, A. P. Čechov a další.

Občas se objevují i opery a operety. Převážnou část repertoáru pro dospělé většinou však tvořila solidní zábavná produkce. Skupa na rozdíl od všech ostatních dokázal vsadit své loutkové divadlo do aktuálního a živého divadelního proudu, jako jeho nedílnou součást a vybavit je vším, co poskytoval jeho talent a jeho důvěrná znalost loutkářské tradice. Skupův věhlas a věhlas Loutkového divadla Feriálních osad zvolna překračovala hranice Plzně. Skupa zvítězil na prvním poválečném sjezdu loutkářů a právem si odváží „palmu“ vítězství. Právě již zmiňovaný časopis Loutkář otiskl na desítky nadšených ohlasů z řad odborné veřejnosti. Zaznělo *„Plzeň má divadlo, jaké nemá žádné město republiky, ba jakému není rovno po celém světě!“*

V roce 1926 přichází na scénu loutka Hurvínka. Nadšené publikum jásá a doslova smíchy bouří z vystoupení tohoto dua. Hurvínek se zrodil v dílně Gustava Noska. Dokonalá technologie (pohyblivé oči) předurčují Hurvínka mezi nejzdařilejší loutky Gustava Noska, kterých vyrobil přes šest set kusů. Zanedlouho dostal Hurvínek i typickou koloběžku. S výrazem loutky Hurvínka si již Skupa nemusel dělat starosti, byl již vyvrážděným a jasným typem a kontrastem ke Spejblu. Svým jednáním vyvolával smích, ale nebyl sám předmětem smíchu. Hurvínek se stává komickým kladným hrdinou, proto má také maximální ztotožnění u dětského publika. Skupa hovoří o dualismu loutek, o tom jak dovedou dlouho žít v každém z nás, proto jsou věční. Od roku 1929 začal Skupa natáčet gramofonové desky, (*Spejbl u rádia, Spejblova výchova – zkoušení a Hurvínkovy popletené písničky*) k nimž pak přibyly desítky dalších. Jiří Trnka ilustruje knihu Spejblův rodinný výlet. Následuje Tip-top revue, kterou organizuje Skupa a Wenig. Revue je brilantní loutkové vystoupení s využitím loutek Spejbla a Hurvínka. Představení začíná přesahovat hranice Plzně a dokonce je přenášeno rozhlasem. Na scénu přichází kolem roku 1929 také loutka paní Drbálkové (bytná loutky Spejbla). Za loutku mluví bravurně A. Kreuzmanová, vodí Skupová. Skupa se svým

souborem dostává až do Paříže¹⁵, kde uskutečňuje tři vystoupení, sklízí ohromný úspěch. Spolupráci se Skupou zahajuje Jiří Trnka, který se podílí na výtvarném zpracování loutky Máničky. Gustav Nosek dostává návrhy na nové loutky Máničky a Žeryka (mluví A. Kreuzmanová, vodí G. Nosek, Skupová). Na světlo světa přichází hra s názvem *Revui z donucení*, kde tyto nové loutky poprvé vystoupí. Činnost Skupova profesionálního souboru byla od počátku limitována dvěma okolnostmi, bylo to divadlo zájezdové a muselo se uživit bez jakýchkoliv dotací. (Vašíček, Malíková, 2000)

2.4 Plzeňské loutkové divadlo prof. Josefa Skupy 1930 – 1945

V dobách rozmachu Loutkového divadla Feriálních osad zastával Josef Skupa mnoho práce. Měl k dispozici spousty externích spolupracovníků. Potřeboval se obklopit individualitami všestrannými a ochotnými mu kdykoli pomoci. Začíná v těchto letech se svým souborem, který čítá pouze sedm členů. Soubor se už roku 1930 dostává do zahraničí na třetí kongres UNIMA, konaný v Liège (Lutychu, Belgie), tím také soubor získává větší sebevědomí. Zajímavostí bylo, že Skupův soubor má speciálně vyrobený autobus od Škodových závodů. V programech se objevují už i Trnkovy varietní loutky. Jako autor dalších her se zapojil Augustin Kneifel, uvedl hru *Spejbl a slepá vášeň*, která byla autorsky více hrubá a nebránila se ani pepným výrazům a pozbývala lehké Skupovy sentimentality. V letech 1930 – 1932 nové hry nevykazují takový úspěch, jak by si Skupa představoval, a proto vzniká nová „putovní“ revue *Se Spejblem do stratosféry*. Skupa byl úspěchem nadšen a nešlo jen o jeho osobité prosazení a profit, ale nadále přispíval na Chocenicou ozdravovnu, Červený kříž, Jedličkův ústav, Jesle i na nezaměstnané postižené krizí. Mezi další úspěšné hry se řadí

15 Příloha PP 1 – ilustrace č. 9: Josef Skupa v Paříži

Hurvínek a Spejbl na cestě kolem světa a další. Přichází úspěch na mezinárodní úrovni na kongresu v Lublaně v roce 1933. Skupův soubor se o dva roky později dostává k hostování v Praze a také do pobaltských států. Vznikají rozhlasové pořady s Hurvínkem a Spejblem a animovaný film s Hurvínkem od Jiřího Trnky *Všudybylkova dobrodružství*. Skupův soubor slaví další úspěch s hrou *Hurvínek se učí čarovat, a Adámek mezi broučky* – revue pro dospělé. *Jdeme do sebe* vzniká v době fašistické hrozby. V roce 1938 přinesla na prkna Plzeňského loutkového divadla osvědčenou sestavu jedné inscenace pro děti *O fousatém Hurvínkovi* z autorského pera J. Skupy a F. Weniga, poprvé uvedena v pražském Švandově divadle. Recenzenty hra naprosto nadchla a označili ji za „hostinu dojmů“. Na scénu se dostává hra *Voničky*, kterou pro Skupu napsal dr. Jan Malík, provázenou hudbou Antonína Dvořáka a proložených Erbenovými, Máchovými, Raisovými i Sládkovými básněmi. Hra měla vyjít tiskem a dokonce trojím cenzurním povolením, ale k tisku nakonec nedošlo (psal se rok 1940). Po Malíkovu úspěchu uvedlo divadlo další hry *Výlety pana Broučka a Arbesův Newtonův mozek*. Skupa exceluje ve svém hereckém nasazení v roli Spejbla, Hurvínka a ještě si přibírá roli „dědy“ a „písmálka“. Vše dokázal odehrát bez jediného zaváhání. Podle vzpomínek Jana Malíka byla představení Skupova divadla jediným řetězcem tichých manifestací, zejména v době druhé světové války. V září 1944 nacisté uzavřeli všechna divadla, ponechali jen loutková divadla hrající dětem. Po porážce fašismu a obnovení Československa byly vytvořeny podmínky k obnovení loutkářské činnosti v plném rozsahu a k dalšímu dynamickému rozvoji českého divadla. Prof. Josef Skupa umírá v Praze 8. 1. 1957. Jako jedinému se mu podařilo trvale získat pro loutkové divadlo dospělého diváka v masovém počtu a vytvořit loutkovou komickou dvojici, neomezenou lokálně ani časově, vybavenou latentní schopností vývoje.

Pokračovatelem Josefa Skupy se stává Miloš Kirschner. V pražském Divadle S + H vznikaly vynikající inscenace *Srdeční metamorfózy* 1964 a *Amorosiády* 1966. (Dubská 2004, Vašíček, Malíková, 2000)

2.5 Divadlo ALFA

Divadlo Alfa pod tímto názvem funguje v Plzni od roku 1992. Před tím se jmenovalo Západočeské loutkové divadlo a vzniklo po roce 1960. Karlovarský soubor přešel po úspěchu na přehlídce státních loutkových divadel v Liberci pod Divadlo Alfa, které vzniklo jako činoherní divadelní zařízení Parku kultury a oddechu, inspirující se úspěchem Laterny Magiky. Za zdánlivou žánrovou pestrostí se v divadle odehrávaly protichůdné umělecké i provozní ambice. V roce 1936 vznikla inscenace *Aškenazyho Šlamastyky s měsícem*, kde se objeví začínající zpěvačka M. Kubišová s luminiscenční a rytmickou skupinou. Tato tehdy nadčasová inscenace položila základy pro pozdější tvorbu režisérů. Režiséři divadla ukázali, že Divadlo dětí (Alfa), není jen marionetové divadlo, ale i divadlo, které dovede překvapit interpretací. Pod názvem Divadlo Alfa, divadlo zaniká a vzniká nové Divadlo dětí¹⁶. Působí zde vedle loutkářského „ansamblu“ i činoherní skupina J. Klatovské. Ředitelem se stal Ladislav Dvořák. Mezi úspěšné inscenace té doby se řadí: *Tři veteráni* (adaptace Werichových *Tří veteránů*). Díky promyšlené dramaturgické práci Josefa Středy Divadlo Alfa zaujalo významné místo v moderní historii českého i plzeňského loutkářství např. hrou *Komenského Labyrintu světa*, 1970. Prvně se využívají naddimenzované loutky i masky. Mezi

16 Příloha PP 1 – ilustrace č. 10: bývalé prostory Divadla dětí, ilustrace č. 11: Divadlo Alfa na Rokycanské ulici v Plzni

další úspěchy té doby patří *Pavličkova Zlatovláska z Chlumce, Sluha a tři mušketýři*. Do divadla vchází nová režisérská osobnost Karla Brožka, střídá melodramatičnost s komediálním nadhledem. V druhé polovině 70. let nastupuje do Divadla dětí tvůrčí osobnost Karel Makonj, dodnes překvapuje svou tehdy tvůrčí i občanskou odvahou. Divadlo šokovalo s nadčasovou rockovou hudbou R. Hladíka a Leška Semelky na Wolkerovy texty v osobité interpretaci Jany Kratochvílové ve hře *Wolkerův Knoflík pro štěstí* v roce 1980. Mezi další významné hry patří *Epochální výlet pana Broučka do XV. století, Stvoření slunce*. Do Plzně přišla vyhraněná dramaturgická osobnost Pavel Vašíček. Z mnoha důvodů lze za odvážné činy počátkem 80. let považovat inscenace *Balady z hadrů Voskovce a Wericha* a *Poklad baby Mračenice*. Vedle vynikajícího režiséra výtvarně překvapuje i Alois Tománek netradičním řešením scén a využíváním nejrůznějších typů loutek (marionet, maňásků, manekýnů, figurín či tzv. „přilbových loutek“). Anna Dudková (dramaturg) přichází z Prahy a podílí se na profilu divadla svým režijním debutem *Fieldingova Tragédie tragédií aneb Život a smrt Palečka Velikého* v roce 1987. Významným bodem pro další kontinuitu souboru se stává především komorní inscenace Hurvínkových povídek nazvaných *Trápení s legrací*. Nový ředitel divadla Miroslav Pokorný vytváří v divadle výbornou hereckou dvojici Vladimír Čada a Milada Nuslová. A nalézá autorské podněty i dramaturgické směřování Pavla Vašíčka. Z dlouhé řady úspěšně realizovaných titulů posledního desetiletí nelze opominout *Tragikomedie o donu Kryštofousovi a panince Rositě* (scénografka Irena Marečková), *Garcii Lorcy, Prcek Tom a Dlouhán Tom* (Šrutovy americké pohádky), komedie *Náčelník Večerní Vánek*, kde bylo využito obřích mobilních loutek, 1998. Na potřeby publika dychtícího po pohádkách reagovalo divadlo inscenacemi *Pavličkova Zlatovláska, Aladinova kouzelná lampa, Sněhurka a sedm trpaslíků*. V roce 1999 získává inscenace *Jeminkote, Psohlavci* z rukou Tomáše Dvořáka a výtvarníka Pavla Kalfuse II. cenu Nadace A. Radoka, a poté titul Hra roku. Také patřila k nejúspěšnějším inscenacím festivalu Divadlo'99 a

natočila ji České televize. Divadlo i jeho členové získali řadu ocenění na festivalech Skupova Plzeň a Mateřinka.

2.6 Festival Skupova Plzeň

V Plzni postupem času vznikla potřeba jak připomenout Skupovu památku. Této role se ujal MUDr. Lubor Zahradka, který kolem sebe sloučil tým a uskutečnila se tak první Skupova Plzeň (festival). V lednu roku 1967 se festival konal, jako dluh města Plzně svému dlouholetému občanu, který proslavil západočeskou metropoli v kulturní oblasti po celém světě. Teprve až v roce 1970 se již v červnovém termínu Skupova Plzeň objevila jako soutěžní přehlídka českých profesionálních loutkových divadel, završená udělením Skupovy ceny za nejlepší inscenaci. Od této doby se festival konal každoročně. Skupovu cenu získalo šestkrát Divadlo Drak, pětkrát Naivní divadlo Liberec a jedenkrát Divadlo Spejbla a Hurvínka, brněnská Radost, DL Ostrava a domácí Divadlo Alfa. Od roku 1992 byly udělovány jen individuální ceny. Častěji se začaly objevovat i soubory ze zahraničí a soutěž se otevřela všem profesionálním loutkářům bez rozdílu. Součástí festivalu bývá i bohatý doprovodný program. Pořadatelé jsou Ministerstvo kultury ČR, Sdružení profesionálních loutkářů a Divadlo Alfa. 29. ročník festivalu Skupova plzeň – soutěžní bienále českého profesionálního loutkového a alternativního divadla se konalo v červnu 2012. Odehrálo se před očima desítek zahraničních divadelníků a odborníků. Nejstarší festival profesionálních divadel v České republice slouží jako výkladní skříň divadelním profesionálům z celého světa, kteří si tu vybírají špičkové inscenace pro hostování v zahraničí. Spolu s vybranými inscenacemi domácích loutkových a alternativních divadel tvoří program také představení šesti pozoruhodných zahraničních souborů ze Slovenska, Slovinska, Polska, Maďarska a Izraele. Přehlídka vybraných nových českých inscenací byla soutěžní. V rámci jednoho z největších evropských

kulturních projektů divadelní sítě „Platforma 11+“, se do Plzně sjelo na 80 umělců z různých evropských divadel, kteří zde společně vytvořili inscenaci „FACE ME“. Její premiéra se rovněž odehrála v rámci festivalu. Celkem se na Skupově Plzni představilo 17 českých a 6 zahraničních souborů. K vidění bylo 40 představení a netradiční výstava ve Smetanových sadech s názvem „PAMĚŤ LOUTKY – PŘÍBĚH MĚSTA PLZNĚ“, která návštěvníky provedla prostřednictvím loutek slavnými okamžiky z historie města. (Vašíček, Malíková, 2010, [zdroj](#):¹⁷)

¹⁷ 28. Skupova Plzeň, Festival profesionálního a loutkového divadla, Internet, 31. 10. 2013, revize 9. 2. 2014, revize 28. 3. 2014 <http://www.divadloalfa.cz/skupova-plzen/o-festivalu.php>

3 Projekt – praktická část

Projekt byl realizován na 25. ZŠ, Chválenická 17, Plzeň. Je vypracován na jeden školní rok se vzájemnou kooperací školní družiny s loutkohereckým divadelním zájmovým útvarem. Vznikl spontánně s potřebami kroužku a s přibývajícimi tendencemi zaměření naší školy k divadelním aktivitám. Projekt se z větší části odehrává v moderním koncertním sále na 25. ZŠ. Zájem ze strany žáků o působení v zájmových útvarech se zaměřením na loutkářství roste. Představení loutkového divadelního souboru a dalších zájmových útvarů ve školním roce 2013/2014:

- **Loutkový divadelní soubor (3. – 6. třída)**

Při pravidelných setkáních loutkohereckého kroužku se žáci aktivně podílejí na vytváření scénářů a následnému hlasovému výrazu dané loutky (postavy). Realizujeme společně návrhy kulís, učíme se manipulaci s loutkou, práci s hlasem, přednesu a správné výslovnosti. Tento kroužek na naší škole působí již druhým rokem. Jako prvotinu jsme s žáky v roce 2011/2012 nastudovali pohádku s maňásky „O Koblížkovi“. Dalším rokem do našeho repertoáru patřila již náročnější loutková pohádka „O červené Karkulce“. V tomto školním roce se pouštíme opět do pohádky, kde využijeme zkušenosti žáků z minulých let a odehrajeme pohádku s marionetami o výšce 40 cm.

Další divadelní loutkové zájmové útvary:

- **Loutkové divadélko (1. třídy)**

Je pro naše nejmenší žáky věnuje se prvotně hlasové výchově, artikulaci a správnému dýchání. Učí žáky pomocí dramatických metod jakým způsobem se vzájemně vnímat na jevišti. I když loutkoherci zůstávají obvykle skryti před

zraky diváků, právě tato schopnost „vzájemně se vnímat“ je velmi důležitá. Novinkou bude v letošním roce, jako výsledek půlroční práce tohoto kroužku, dramaturgie básně od Jiřího Žáčka s využitím maňásků a plošných loutek.

- **Loutkové divadlo (2. třídy)**

Je určeno žákům druhé třídy a věnuje se tvorbě výrazu a manipulaci s maňásky a prezentuje se formou hraní krátkých pohádek nebo sekvencí, kterými se snaží interaktivně zapojit diváky do hry.

- **Dramaticko-divadelní soubor DIVIDLO (2. – 5. třída)**

Propojuje použití loutek a „živých herců“ v podobě pohádek „O dvanácti měsíčkách“ nebo „O perníkové chaloupce“. Více se zaměřuje na dramaturgii.

Domnívám se, že tyto všechny aktivity loutkohereckých a divadelních útvarů rozvíjí zájem žáků o loutkoherectví, pozitivní duševní rozpoložení a podporují pozitivní sociální dynamiku skupiny. V neposlední řadě rovněž tato volnočasová aktivita přináší žákům pocit někam patřit, zvyšuje přirozeně jejich sebevědomí a rozvoj osobnosti. Nemůžeme opomenout ani fakt, že se učí trávit pozitivně svůj volný čas.

3.1 Cíle praktické části - projekt

Cílem projektu je žáky ze zájmového divadelního útvaru seznámit:

- s historií plzeňského loutkářství
- s významnými osobnostmi loutkářství
- s typy loutek
- s výrobou loutek
- zapojit interaktivně žáky i jejich rodiče

Projekt je sestaven tak, aby svým charakterem naplnil tyto cíle a zároveň v sobě nesl prvky prožitkové pedagogiky.

Cílová skupina

Projekt je určen:

- žákům 3. – 6. tříd, navštěvujících divadelní loutkový soubor
- skupina je heterogenní s pozitivní sociální skupinovou dynamikou

3.2 Podmínky a organizace projektu

Jednou z nedílných podmínek projektu bylo zjištění cílů a zmapování potřeb skupin (zájmových útvarů). Pro tento projekt jsem navrhla:

- stanovení postupů jak těchto cílů dosáhnout
- promyšlení organizačních záležitostí a zajištění personální
- finanční kalkulaci pro zabezpečení dostatku výtvarného materiálu pro akci s názvem Divadlo pro všechny
- zajištění bezpečnosti a vybavení
- časový harmonogram projektu
- vhodné vytipování aktivit a akcí tak, aby na sebe systematicky navazovaly

Mezi důležité podmínky realizace projektu považuji zapojení všech žáků zájmových divadelních útvarů a jejich vhodnou motivaci. Rovněž v neposlední

řadě ochotu ostatních pedagogických pracovníků na kooperaci v celém projektu.

A) Bezpečnostní opatření

Žáci byli poučeni o bezpečnosti:

- v koncertním sále školy a ve všech ostatních prostorách školy
- s manipulací s elektronickým vybavením (mikroporty), které mají k dispozici a poučení o zvýšené opatrnosti při jeho používání
- v dopravních prostředcích – chování v dopravních prostředcích a stanovení strategie při konkrétních situacích např. s použitím plzeňské karty, nákupu jízdenek apod.
- v Muzeu loutek – seznámení s pravidly pro návštěvníky muzea, jak se chovat k exponátům, jak se chovat v interaktivní části muzea
- v dílnách divadla ALFA – v prostorách celého divadla
- při procházce městem – přesně stanovená pravidla (např. žák je vždy s pedagogickým pracovníkem, nikam samostatně neodchází)

B) Vybavení

Vybavení, které je při projektu využíváno nám zajistilo vedení školy ve spolupráci s firmou AV MEDIA a zručným truhlářem.

Vybavení:

- mobilní dřevěné divadlo v koncertním sále školy¹⁸

¹⁸ Příloha PP 2 – ilustrace č. 1: divadlo v koncertním sále školy

- divadelní technika – osvětlení a ozvučení
- elektronika – malé mikrofony tzv. mikroporty (závěsný mikrofon visící za uchem)¹⁹, který žáky neruší při vodění různých typů loutek
- loutky typu: maňásek, marioneta různých velikostí
- velká loutka (manekýn)
- plošné loutky a kulisy vlastní výroby
- výtvarné potřeby a papírenské potřeby

V této bakalářské práci cíleně na příkaz zaměstnavatele nemohu uvádět žádné finanční částky o pořizovací ceně vybavení. Vše je hmotným majetkem školy a je vedena příslušná evidence hmotného investičního majetku.

C) Personální zajištění

Dostatek pedagogického dohledu v době trvání akcí spojených s projektem bylo nedílnou součástí jeho fází. Rovněž je nutné zajistit zainteresovanost a ochotu všech ostatních pedagogických pracovníků při kooperaci na projektu.

D) Finanční kalkulace

Bylo podstatné navrhnout finanční kalkulaci pro zajištění akcí. Finanční prostředky bylo potřeba využít pro akci Divadlo pro všechny, kdy bylo nutné zajistit výtvarný materiál pro tvůrčí dílny, odměny žákům. Dostatek materiálu na výrobu kulis a finanční rozpočet na technické vybavení a loutky.

¹⁹ Příloha PP 2 – ilustrace č. 2: využití mikroportů

E) Motivace

Motivovat žáky vhodnými metodami a zapojit je aktivně do průběhu celého projektu.

3.3 Cíle a postup projektu – harmonogram

Harmonogram projektu byl rozvržen do jednoho školního roku po jednotlivých měsících. Důležitým aspektem pro vytváření tohoto projektu bylo vhodné vytipování aktivit a akcí podporujících cíl projektu.

ZÁŘÍ	
Získání informací v rámci skupiny formou komunikačního kruhu a shromažďování a zaznamenávání informací.	Tvorba otevřených otázek a zjištění jaké mají žáci znalosti: <ul style="list-style-type: none">• o historii plzeňského loutkářství, o osobnostech loutkářství• o loutkářském řemesle• o jednotlivých typech loutek
ŘÍJEN	
Návštěva Muzea loutek, která pokrývá základní získání informací z loutkového prostředí a dává žákům možnost prožitkově se seznámit se základy historie loutkářství v Plzni.	<ul style="list-style-type: none">• následná práce se získanými informacemi PL1 (pracovní list 1)

LISTOPAD	
<p>Ověřování získaných informací v praxi. Praktická ukázka z oboru divadelnictví.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva dílen divadla Alfa • vlastní návrhy a následná výroba kulis pro potřeby divadla
PROSINEC	
<p>Zafixování důležité postavy související s loutkářskou historií a tradicí.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • fiktivní dopis od Hurvínka dětem • následné dopisy Hurvínkovi - projekce myšlenek dětí, zpětná vazba vedoucím kroužku
LEDEN	
<p>Prezentování dosažených znalostí formou veřejného vystoupení (v sále školy) loutkovou pohádkou, na které se sami žáci podíleli. Ověřování si své dosavadní práce a vnímání zpětné vazby a reakcí na vystoupení.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • vystoupení divadelních zájmových útvarů v koncertním sále školy

ÚNOR	
Podrobnější seznámení žáků s výrobou loutek a typy loutek. Seznámení s historií výroby loutek tradičními i moderními způsoby výroby.	<ul style="list-style-type: none"> • využití multimédií – forma prezentace – Příběh loutky • výstup PL 2 (pracovní list 2)
BŘEZEN	
Propojení interaktivního poznávání divadelního loutkového prostředí a tvůrčí dílny zaměřené na výrobu různých typů loutek.	<ul style="list-style-type: none"> • Akce Divadlo pro všechny – tvůrčí dílny pro rodiče a děti s kooperací školní družiny
DUBEN	
Zařazení procházky městem Plzní jako získání dalších informací o plzeňském loutkářství a důležitých osobnostech.	<ul style="list-style-type: none"> • procházka městem s poznáváním míst a budov • práce s mapou

KVĚTEN	
<p>Propojování získaných informací o typech loutek, jejich použití v praxi. Realizování návrhů kulis a jejich tvorba.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spolupráce všech žáků na koncepci nové loutkové hry – zdroj²⁰
ČERVEN	
<p>Zhodnocení projektu dětmi, co se nám povedlo, co je třeba vylepšit, co se nám líbilo, co nelíbilo a jak se nám pracovalo. Získávání informací pro další pokračování projektu v novém školním roce.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Komunikační kruh – udělení pochvalných listů • Rozdání odměn (malé dárečky) - motivace • dramatické hry, práce se sociální dynamikou skupiny

²⁰ Martin Hassman – Kašpárek a Zelená příšera, Internet, 15. 1. 2014, revize 22. 3. 2014 <http://www.met.cz/tvorba/kasperek/>

JEDNOTLIVÉ FÁZE PROJEKTU PO MĚSÍCÍCH

3.3.1 Září – získávání informací v rámci skupiny

CÍL

- získat informace o tom, jaké mají žáci vědomosti o historii loutkářství a zejména o plzeňském loutkářství a známých osobnostech

POSTUP A REALIZACE

- ice – breakové hry (gordický uzel) – rozbití prvních bariér
- rozhovor v komunikačním kruhu – zjištění znalostí o problematice
- otevřené otázky – otázky podporující přemýšlení o problematice
- zaznamenání informací do mentální mapy (grafické znázornění toho, co žáci skutečně znají)
- při každém dalším setkání v měsíci září, doplňování a navazování myšlenek a nápadů
- vyhledávání informací samostatně s pomocí (žáci byli vyzváni, aby informace, které jsme společně nenalezli, hledali také samostatně doma za pomoci „rádce“ někoho, koho si sami vyberou)

3.3.2 Říjen – návštěva Muzea loutek v Plzni

CÍL

- získat informace z historie loutkářství v Muzeu loutek v Plzni

POSTUP A REALIZACE

- Muzeum loutek v Plzni²¹ se nachází na náměstí Republiky č. p. 23, Plzeň
- žáci měli možnost si pustit z takzvaných „Loutkomatů“ krátké představení
- v interaktivní herně mohli žáci vlastníma rukama loutky rozpohybovat
- z dotekových panelů žáci získávali informace

POPIS PROHLÍDKY MUZEA LOUTEK

V přízemí se žáci dozvěděli o prvních českých loutkářích tzv. Lidových loutkářích, kteří od konce sedmdesátých let 18. století kočovali po Čechách. Byli to ryzí vlastenci, kteří do svého umění vpletli buditelský význam a jedinečnou uměleckou úroveň. Loutkáři převzali od našich německých sousedů po odluce loutkového divadla od hereckého, k níž došlo někdy v polovině 18. století, především typ loutek zavěšených na vahadle a pohybující se shora pomocí drátů a nití (marionety). U nás byly především zdomácnělé loutky tyčové a loutky prstové (maňásci). Marionety se k nám dostaly jak z Německa, tak z Číny, Itálie, Anglie a Francie. Tím jak se marionety těšily čím dál větší oblibě, získávali

²¹ Muzeum loutek v Plzni je moderní muzeum, ve kterém našlo stálý domov asi tři sta loutek. Nejstarší vznikly kolem roku 1830, největší měří přes 2 metry. V muzeu se nachází cenné dioráma Jiřího Trnky – Svatba broučků. Muzeum je koncipováno jako muzeum plzeňských loutek, návštěvníci v něm nenajdou věci, které s Plzní nesouvisí. Muzeum je interaktivní.

zakázky na jejich výrobu i zdatní řezbáři.

Žáci se seznamovali s vývojem jevištní scény od barokních scén po jednotlivé typy loutek. Marionety zde vystavené překvapily častokrát žáky svou zachovalostí a funkčností. V prvním patře žáky čekalo seznámení s Loutkovým divadlem feriálních osad (LDFO) na jehož podiu poprvé vystoupil Spejbl společně s Hurvínkem. LDFO patří neodmyslitelně k historii plzeňského loutkářství v letech 1913 – 1917. Toto divadlo se dostávalo stále více do obliby a později pro nadšení a vzrůstající náročnost potřebovalo nalézt někoho s tvůrčími schopnostmi, pedagogickým talentem, zkušeného instruktora a obětavého spolupracovníka. Zde se osud divadla dostává do příjemné konfrontace s osobností a životem Josefa Skupy poprvé v roce 1917.

Později se od pracovníků muzea žáci dozvěděli o návrhu loutky Spejbla a Hurvínka. Poznávali významné osobnosti, jako byl Gustav Nosek, Josef Skupa, Jiří Trnka. Právě studie loutek z počátků Trnkovy výtvarné činnosti jsou skutečnými unikáty, naposledy byly vystaveny v roce 1929. Žáci se dále setkali s kdysi slavnou Skupovou postavičkou „revolučního“ Kašpárka, jenž se proslavil koncem první světové války, kdy s ním Skupa sehrál kabarety zesměšňující politické poměry.

Nejvyšší patro objektu patří Divadlu Alfa, profesionálnímu loutkovému divadlu v Západních Čechách a jeho loutkám z nejslavnějších inscenací. Mezi nimi jsou i největší loutky ze hry *Náčelník večerní vánek, aneb hody divých mužů*. Jde o loutky náčelníků – lidojedů, které měří 2,10 metru a vodili je vždy dva až tři loutkoherci. Vyhrazená je jim celá expozice. Zde se pak žákům dostala neočekávaná interaktivní zábava v podobě volného, spontánního výběru exponátů, které mohli rozpohybovat, vodit a zjišťovat jaké mají funkce. Součástí návštěvy muzea byla komentovaná interaktivní prohlídka, která se žákům velmi líbila.

3.3.3 Listopad – návštěva dílen Divadla ALFA

CÍL

- seznámení s loutkářským řemeslem v praxi
- seznámení s profesionálními loutkoherci
- rozpoznání dalších profesí spojených s divadlem (technolog, dabér, loutkovodič)
- poznávání různých typů loutek a jejich využití v praxi
- seznámení s různým vedením loutek, s technickými činnostmi – vedení provázků, drátků, lan nebo vodičích tyčí, loutka navlečená na ruce nebo na prstu (maňásci), se složitými loutkami ovládanými více vodiči zároveň
- získání informací o výrobě kulisy a jejich využití na scéně

POSTUP A REALIZACE

V jednom z nejstarších a nejznámějších divadel našeho kraje zaměřených na loutkoherectví v Divadle ALFA si žáci mohli všechno „osahat“, vyzkoušet a dokonce se stát loutkou²², mohli se na cokoli zeptat a být v úzkém kontaktu s profesionálními loutkoherci. Žáky zaujali kulisy zejména jejich tvorba a návrhy.

²² Příloha PP 2 – ilustrace č. 7, č. 8: návštěva dílen Divadla ALFA

3.3.4 Prosinec – fiktivní dopis od Hurvínka

CÍL

- dopis od Hurvínka prezentován žákům tak, aby v nich probudil přirozenou zvědavost a motivoval je k napsání odpovědi nebo jejich přání²³
- získání informací od žáků kroužku
- zpětná vazba k vedoucím kroužku
- spontánní zmapování úvah žáků nad loutkou či divadlem

POSTUP A REALIZACE

- žákům zájmového divadelního kroužku je předložen dopis do Hurvínka
- dopis našli v průběhu setkání mezi ostatními loutkami
- v dopise jsou vyzváni k odpovědi (co si přejí, co je trápí nebo naopak těší)
- jsou rozdány dopisní papíry, na které doma napíší své odpovědi – důraz je kladen na autentičnost a individuální vypracování dopisu Hurvínkovi

²³ Příloha PP 2 – ilustrace č. 10: Dopis Hurvínkovi

3.3.5 Leden – vystoupení v koncertním sále školy

CÍL

- prezentace práce žáků na veřejnosti – vystoupením (v koncertním sále školy), prezentace představení „O Červené Karkulce“, žáci si ověřují jak je jejich práce vnímána veřejností
- poskytnout zpětnou vazbu žákům, nalézání důvodů proč má smysl dál v činnosti kroužku pokračovat
- uvědomění si vhodného naplňování volného času

POSTUP A REALIZACE

- prezentace této akce v koncertním sále školy pomocí plakátů, webových stránek školy a pozvánek
- sestavení programu akce a koordinace výstupů jednotlivých zájmových útvarů, včetně komentovaných vstupů s velkou loutkou „manekýnem“
- důležité dramatické hry s žáky před začátkem představení na odstranění trémy („hra na pavouka a mušky“ nebo „upír“)
- cvičení na rozmluvení (hlasová výchova)
- výstup loutkového divadelního souboru s loutkovou pohádkou „O červené Karkulce“ s využitím veškeré divadelní techniky v koncertním sále školy

3.3.6 Únor – příběh loutky

CÍL

- seznámit žáky s výrobou loutky
- seznámit žáky s řezbářským řemeslem
- získání a ověření znalostí formou prezentace a následného vypracování pracovního listu PL 2²⁴

POSTUP A REALIZACE

- promítání prezentace PP3²⁵ v sobě zahrnuje seznámení s různými typy a materiály, ze kterých mohou být loutky vyráběny, tvorbu loutky a krátký film o výrobě loutek, který vytvořila umělecká společnost (Umělecká tvorba Mašek)
- žáci následně vyplnili pracovní list PL2

3.3.7 Březen – Akce s názvem „DIVADLO PRO VŠECHNY“

CÍL

- seznámit žáky a jejich rodiče s historií loutkářství a připomenout jim tak zapomenuté řemeslo v Plzeňském kraji

²⁴ Přílohy PP 2 – ilustrace č. 11: PL2 (pracovní list 2 – příběh loutky)

²⁵ Přílohy PP 3 – power-pointová prezentace

- interaktivní prožitek
- sdílení zážitků mezi dětmi a rodiči ve tvůrčích dílnách
- inspirace pro trávení volného času – obohacení všech zúčastněných

POSTUP A REALIZACE – POPIS AKCE

Akci pro rodiny s dětmi jsme nazvali „Divadlo pro všechny“. Odpolední program jsem v interakci se svými kolegyněmi, za což jim patří velký dík, navrhla pro rodiče a děti tak, aby spolu mohli sdílet zážitky ve výtvarných a interaktivních dílnách. Zábavné odpoledne spolu s tvůrčími dílnami mělo přinést přiblížení divadelního prostředí a zákulisí divadelní scény.

Akce se odehrávala ve tvůrčích dílnách, které se prezentovaly vždy jednou otázkou.²⁶

Vše se odehrálo v těchto tvůrčích dílnách:

- Pierot či kolombína? Malujeme na obličej divadelní a jiné líčení.
- Máte doma divadlo? Hraní s malým rodinným stolním divadélkem.
- Hrajete si rádi? Výroba jemné tyčové papírové loutky na špejli (vhodné i pro stínové divadlo).
- Cože, vařečka? Tvoříme dřevěnou tyčovou loutku.
- Je libo trochu klasiky? Promítání klasických loutkových pohádek

²⁶ Příloha PP 2 – ilustrace č. 12, č. 13: Divadlo pro všechny

se Spejblem a Hurvínkem.

- Chcete se stát loutkohercem? Divadlo v koncertním sále školy a různé typy marionet a maňásků, které byly po celou dobu akce plně k dispozici všem zájemcům pod vedením odborného pedagogického dohledu.

3.3.8 Duben – Historická procházka městem

CÍL

- fyzicky nalézat místa po Plzni, která úzce souvisejí s historií a osobnostmi plzeňského loutkářství, získání fiktivních rolniček kašpárka „Bártíka“
- orientace v mapě Plzně (centrum) a následné vyhledávání míst – procházka městem společně se skupinou
- zjistit, proč se kašpárek jmenuje Bartoloměj „Bártík“ (žáky provází na pracovních listech)

POSTUP A REALIZACE

Při procházce městem měli žáci za úkol nalézt vždy s pedagogickým dohledem určené místo. Obdrželi vytištěnou mapku s centrem Plzně s cílovými body. Pro větší motivaci hledali opět poztrácené (fiktivní) rolničky kašpárka Bartoloměje. Žákům jsme poskytli u každého vytipovaného místa krátký výklad.²⁷ Z centra Plzně jsme společně putovali do dalších čtvrtí města.

²⁷ Příloha PP 2 – ilustrace č. 14: historická procházka městem

POPIS NALEZENÝCH MÍST

1) Poznáváme Spejbla a Hurvínka

Procházka městem začíná v Šafaříkových sadech, kde nalézáme sousoší Spejbla a Hurvínka. Sousoší je velmi blízko Západočeského muzea. Žákům jsme v krátkosti připomenuli získané informace o těchto významných loutkách.

Spejbl a Hurvínka je legendární dvojice jinak dřevěných loutek dle návrhu českého loutkáře Josefa Skupy, která je známá mezi dětmi i dospělými. Jejich loutková představení byla přeložena do více než dvaceti jazyků, včetně Čínštiny a Japonštiny. Proslulé loutky Spejbla a Hurvínka vznikly v roce 1919 (Spejbl) a 1926 (Hurvínka). Život jim vdechl a jejich charakter určil divadelní nadšenec Josef Skupa. Později byla dvojice Spejbla a Hurvínka doplněna o postavu Máníčky, paní Kateřiny a psa Žeryka. Skupovy loutkové postavičky si rychle získaly obrovskou popularitu a rozhovory obou hrdinů byly nahrávány na gramofonové desky, které jejich slávu dále šířily. Po smrti Josefa Skupy propůjčil svůj hlas loutkám Spejbla a Hurvínka Miloš Kirschner. Helena Štáchová mluvila Máníčku i Paní Kateřinu. Po smrti M. Kirschnera se třetím interpretem Spejbla a Hurvínka stal Martin Klásek. (Obrazy z dějin českého loutkářství 2012)

2) Proč se vlastně kašpárek jmenuje „Bártík“ Bartoloměj?

Kašpárek, který žáky celým projektem provází, se jmenuje Bartoloměj. Jeho jméno jsem vymyslela záměrně proto, aby mělo spojitost s městem Plzeň. Spojitost vidíme v názvu významné katedrály sv. Bartoloměje stojící na plzeňském náměstí Republiky. Proto jsme věnovali velkou míru pozornosti tomuto historickému místu při procházce po městě. Při prohlídce jsme kladli důraz na řezbářská umělecká díla, která jsou zde k vidění a která jsme žákům cíleně představili. Pohovořili jsme

také o řezbářství, které je úzce spjato s tvorbou loutek. Žákům jsme poskytli stručné informace o řezbářství jako umělecko-řemeslném směru. Dřevo patří k nejušlechtlejším živým materiálům. Nachází uplatnění nejen jako dekorativní umělecké předměty v interiérech, ve vestibulech a v podobě okrasných prvků schodišť, ale i jako výzdoba venkovních prostorů. Stavba chrámu sv. Bartoloměje začala po roce 1295 a byla dokončena počátkem 16. století. Nejcenější výzdobou chrámu je opuková plastika Plzeňské madony (1390) ve středu hlavního pseudogotického oltáře navrženého architektem Josefem Mockerem. Madona je jedna z nejhodnotnějších soch tzv. „krásného stylu“ českých madon (replika na vrcholu morového sloupu ze 17. století). Mimořádným dílem gotického řezbářství je také monumentální sousoší Kalvárie z šedesátých let 15. století. Gotické řezbářské umění dosáhlo vrcholu především v Evropě. Vysoká úroveň gotického řezbářství souvisela především s růstem bohatství církve. Dřevo bylo často zlaceno a polychromováno. Ve vrcholné gotice však vznikla i řada soch a celých oltářů, které již nemusely být polychromovány ani zlaceny, protože jejich zpracování bylo již natolik působivé, že další úprava nebyla nutná. Z hlavní lodi je možné vstoupit do pozdně gotické Šternberské kaple v pravé části chrámu, kde se nachází Český oltář, secesní dílo řezbáře Jana Kastnera. V chrámu nalezneme bohatě zdobená barevná okna (např. okno s motivem Golgota) od plzeňského malíře Josefa Mandla či dalších významných umělců. Šternberská kaple s visutým svorníkem pochází z 1. poloviny 16. století. V roce 1993 zřídil papež Jan Pavel II. v Plzni biskupství a chrám sv. Bartoloměje se stal katedrálou. Věž katedrály je svou výškou 102,6 m nejvyšší chrámovou věží v Čechách a je oblíbeným vyhlídkovým místem.²⁸ (Kumpera, Nadace 700 let města Plzně)

3) Objevujeme osobnost Josefa Skupy

²⁸ Příloha PP 2 – ilustrace č. 15: katedrála sv. Bartoloměje

Procházka Plzní dále vedla k budově, kterou hovorově v Plzni nazýváme „Mrakodrap“. Na rohu ulic Prokopovy a Americké je umístěna nad vchodem pamětní deska s bustou Josefa Skupy²⁹. Žákům jsme připomněli osobnost Josefa Skupy, který byl významný český loutkoherec, zakladatel Divadla Spejbla a Hurvínka. V roce 1948 byl Skupa jmenován národním umělcem. Nejznámějším loutkohercem se stává Miloš Kirschner, který začíná se Skupou alternovat hlavní postavy Spejbla a Hurvínka. Skupa se potýká se zdravotními problémy a objevuje se polemika o budoucnosti divadla. Skupa krátce před smrtí oficiálně jmenuje Kirschnera svým nástupcem. (Dubská, Jirásek, 2012)

4) Osobnost Jiřího Trnky

Cestou zpět do budovy školy jsme zavítali na Slovany (městská část Plzně UMO – 2). Zde se nachází v Houškově ulici č. p. 27 jednoduchá pamětní deska na rodném domě dalšího významného představitele českého umění Jiřího Trnky. V blízkosti tohoto domu je Mikulášské náměstí, kde jsme našli bronzový pomník Jiřího Trnky zdoben reliéfy představující loutky z nejznámějších animovaných filmů (ze *Snu noci svatojánské*).³⁰ Profesor Jiří Trnka (24. února 1912, Plzeň – Petrohrad – 30. prosince 1969, Praha) byl český výtvarník, ilustrátor, sochař, scenárista a režisér animovaných filmů, jeden ze zakladatelů českého animovaného filmu. Narodil se v Plzni na Petrohradu (UMO 2 – Slovany). Byl

²⁹ Text pamětní desky: Josef Skupa, loutkář (1892 – 1957). Původně středoškolský učitel kreslení a matematiky, působil v divadle Plzeňských feriálních osad. Vytvořil originální dvojici loutek Spejbla a Hurvínka. V těchto místech hrávalo v letech 1920 – 1935 Plzeňské loutkové divadlo feriálních osad. Z něho vyšel národní umělec Josef Skupa, tvůrce Spejbla a Hurvínka. (Leden 1967, Město Plzeň).

³⁰ Příloha PP 2 – ilustrace č. 16: pomník Jiřího Trnky, Mikulášské náměstí, Plzeň

v úzkém kontaktu s loutkami, které se vyráběly v jejich rodině. Ve svých filmech s oblibou používal loutky. Mezi jeho nejznámější loutkové filmy patří *Staré pověsti české* a *Dobrý voják Švejk* namluvené jeho přítelem J. Werichem a celovečerní film podle předlohy W. Shakespeara *Sen noci svatojánské*. Pro děti napsal a ilustroval pohádkovou knihu *Zahrada*. Zpočátku navrhoval a vytvářel kulisy pro Divadlo Spejbla a Hurvínka v Plzni, později v dnešním pražském Divadle Rokoko provozoval vlastní loutkové divadlo. Pochován je na Ústředním hřbitově v Plzni. (Dubská, Jirásek, 2012)

3.3.9 Květen – příprava nové loutkové pohádky³¹

CÍL

- Použití a propojování znalostí (o typu loutek, jejich použití a možnostech tvorby kulis) získaných v průběhu projektu
- uvědomění si rozdílných profesí v divadle a rozdělení si těchto pozic
- tvorba scénáře a kooperace všech žáků ve skupině

POSTUP A REALIZACE

- shromažďování informací „Co známe“, „Co ze znalostí využijeme“
- rozdělení pozic (kdo bude loutkovodič, kdo bude technolog kulis, kdo bude vypravěč)
- navození tématu pohádky pomocí dramatických her (kašpárek a zelená příšera – draci)

³¹ Příloha PP 2 – ilustrace č. 17, č. 18: zkouška nové loutkové pohádky

- úvahy nad novým scénářem jaké bude téma, jaké typy loutek využít, jak s nimi pracovat, jak by mohly vypadat kulisy – žáci vymýšlejí celkovou koncepci nové pohádky
- aktivní zapojení všech žáků ve všech bodech tohoto setkání

3.3.10 Červen – sdílení se skupinou³²

CÍL

- předání odměn a pochvalných listů za absolvování projektu a zapojení všech žáků
- zhodnocení celého projektu žáky, pozitiva a negativa, co je třeba vylepšit, jak se žákům spolupracovalo při vzájemné kooperaci
- práce se skupinou na zvýšení pozitivní sociální dynamiky skupiny
- získání informací pro další pokračování projektu v dalším školním roce

POSTUP A REALIZACE

- návštěva cukrárny v Zahradní ulici v Plzni³³
- předání odměn všem žákům zájmového divadelně loutkového útvaru
- žáci obdrželi dřevěné hlavolamy, velké hrací kostky a především jsme spolu strávili příjemné chvíle

³² Příloha PP 2 – ilustrace č. 19, č. 20, č. 21: chvíle se skupinou loutkoherců

³³ Cukrárna v Zahradní ulici v Plzni, poblíž 25. ZŠ - [umístění na mapě](#) Vřesová – káva, Internet 21. 1. 2014, revize 28. 3. 2014 <http://www.vresova-kava.cz/kontakt>

- předání pochvalných listů za prezentaci školy
- pobyt venku v lesoparku Homolka, využití dovedností a schopností, které lze v dramatice rozvíjet:
 - vnímání okolí, sluchové a vizuální podněty
 - kooperace, souhra, partnerství – zaměřené na pozitivní sociální vazby ve skupině
 - výraz pohybem – osobnostně sociální rozvoj
 - práce s rekvizitou
 - radost ze sdílení společných okamžiků – rozvíjení pozitivní sociální dynamiky skupiny

3.4 ZHODNOCENÍ REALIZOVANÉHO PROJEKTU

Projekt začal podle plánu ve školním roce 2012/2013 na 25. ZŠ, Chválenická 17, Plzeň a pokračuje až do dnešních dnů. Předpokládal ochotu a kooperaci pedagogických pracovníků, kteří vedou zájmové divadelní útvary a vychovatelek ŠD (školní družiny). Byl zajímavým zpestřením práce zájmových útvarů a vnesl nový prvek do jejich práce. Seznamování s historií plzeňského loutkářství obohatilo jak žáky, tak i všechny participující pedagogické pracovníky. Projekt s sebou přinesl i podněty pro další jeho pokračování. Splnil očekávané cíle.

3.4.1 Září – zhodnocení získávání informací

- ✓ získali jsme přehled o znalostech žáků, týkajících se historie plzeňského loutkářství, typu loutek a významných osobností spojených s loutkářstvím

Došli jsme společně k názoru, že bude nejlépe navštívit Muzeum loutek, kde se dozvíme více o „loutkařině“ a načerpáme odborné informace. Zároveň se prvně v projektu objevila fiktivní postava **kašpárek Bartoloměj**, který žáky projektem provázel a v lednu se objevil i fyzicky a přišel se všem představit.

Ve většině případů žáci znali jen divadlo Alfa, Spejbla a Hurvínka, netušili jaké má loutkářství v Plzni historické kořeny a do jaké doby je vlastně můžeme zařadit. První tři setkání se zabýváme myšlenkami, proč vlastně loutkářství vzniklo, žáci vše zaznamenávají na velký kus balicího papíru do tzv. mentální mapy (pojmové mapy). Žáci rozlišují typy loutek na maňásky a loutky vedené shora. O výrobě loutky dovede pohovořit jen jedna žákyně z páté třídy. Žáci čtvrté třídy z významných osobností znají J. Skupu a J. Trnku. Ostatní netuší kam je zařadit. Na základě těchto informací jsme mohli pokračovat dál.

3.4.2 Říjen – zhodnocení návštěvy Muzea loutek v Plzni

- ✓ očekávané interaktivní a zážitkové prvotní seznámení s historií loutkářství
- ✓ poznali jsme významné osobnosti – výstupem byl PL 1 (pracovní list)

- ✓ žáci si vyzkoušeli manipulaci se všemi typy loutek³⁴
- ✓ žáci vnímají rozdíly a smysl využití jednotlivých loutek (marionet, mupett³⁵, maňásků a manekýnů)
- ✓ objevují osobnost Jiřího Trnky v expozici „Broučci“, poznávají osobnost Josefa Skupy
- ✓ na závěr prohlídky žáci obdrží pracovní list a poznávají prvně kašpárka Bartoloměje a jeho poztrácené rolničky - získané znalosti si žáci ověřili následným vyplněním pracovního listu PL1, který přikládám také ve formě „scanu“ do přílohy PP2.³⁶

Do Muzea loutek šlo všech 24 žáků, atmosféra skupiny byla výborná. Žáci nadšeně využívali možnosti pustit si tzv. „loutkomaty“(krátké filmy). Výklad byl doplněn vždy nějakým interaktivním prožitkem. Jen chlapce zajímá více technické provedení než samotná historie. Až u historie výroby loutek a u loutek představujících cirkusové postavy z dob lidových loutkářů se chlapci zúčastněně zapojili do rozhovoru s naší průvodkyní. Největší nadšení propuká v interaktivním divadelním sále. Zde si všichni žáci zkoušeli loutky, maňásky a manekýny vyřazené z Divadla ALFA. Objevují jejich mechanické zvláštnosti (jak se drží, jakou mají váhu a jak se s nimi dá manipulovat). Dále jsme pokračovali do části věnované Josefu Skupovi a J. Trnkovi. Žáci se pozastavovali nad jejich celoživotní

³⁴ Příloha PP 2 – ilustrace č. 3, č. 4, č. 5: návštěva Muzea loutek v Plzni

³⁵ Mupetta – maňásek s širokými ústy

³⁶ Příloha PP 2 – ilustrace č. 6: PL1 a scany (pracovní list s kašpárkem Bartolomějem)

prací. Velmi nadšeně obdivovali Trnkovy Broučky. Žáci zjistili, že budou potřebovat zjistit další praktické, ale odborné znalosti. Toto rozhodnutí si vyžádalo další postup v projektu směřující k návštěvě dílen profesionálního loutkového Divadla ALFA v měsíci listopadu.

3.4.3 Listopad – zhodnocení návštěvy dílen Divadla ALFA

- ✓ prožitkovým způsobem žáci získávali nové zkušenosti a podněty
- ✓ žáci se přirozeně seznamovali s mnoha typy loutek a profesí
- ✓ všechny důležité informace týkající se výroby kulis si žáci mohli ověřit při jejich výrobě na vlastních kulisách (vedoucí loutkového kroužku žákům aktivně vypomáhala³⁷)

Návštěvy dílen Divadla ALFA se zúčastnilo 20 žáků z divadelních útvarů. Sociální dynamika skupiny je výborná, všichni poslouchali a bystře sledovali našeho průvodce. Ten nás provedl dílnami a technickým zázemím divadla. Nabídka možnosti obléknout se do divadelního kostýmu v podobě ovoce s sebou přinesla dohady. Všichni žáci si chtěli vyzkoušet nabízené možnosti. Neměli jsme, ale bohužel tolik času, museli jsme efektivně rozdělit nabízené aktivity.

³⁷ Příloha PP 2 – ilustrace č. 9: ukázka kulis z nové loutkové hry

3.4.4 Prosinec – zhodnocení – dopis od Hurvínka

- ✓ fixace znalostí o tradičních významných loutkách (Hurvínek a Spejbl)
- ✓ odpověď žáků – dopis je individuálním projevem přání a potřeb všech jedinců ve skupině
- ✓ sledovali jsme skupinovou dynamiku
- ✓ vyjádření žáků k problémům nebo k tomu co vnímají pozitivně v rámci zájmové skupiny
- ✓ důležitá zpětná vazba pro vedoucí zájmového útvaru

Dopis od Hurvínka – zpětně dopis Hurvínkovi. Výstupem byla zpětná vazba směřovaná od žáků k vedoucím kroužků. Prosinec přinesl nové podněty pro zlepšení práce na projektu. Žáci se sešli v počtu 22 žáků. Jsou velmi překvapeni tím, že mají dopis hledat v hledišti. Aktivita se dětem velmi líbila. Nalezený dopis nemá záměrně podpis. Žáci musí hádat od koho dopis je. Divím se, jak málo (jen 3 žáci) poznali, že se jedná o Hurvínkův dopis. Dvě děti odmítly zcela odepsat s tím, že je takové věci nebaví a neradi píšou dopisy. Ostatní žáci odevzdali svůj dopis s odpovědí většinou již na dalším setkání. Podmínkou bylo, aby dopis psali v soukromí a v klidu doma. Dopisy mám pečlivě schované a zvažovala jsem, zda mám pro tuto bakalářskou práci odpovědi zveřejnit. V příloze PP 2 jsou nakonec některé k nahlédnutí, bez podpisů autorů.

3.4.5 Leden – zhodnocení vystoupení na veřejnosti

- ✓ získání motivace žáků – od rodičů, od spolužáků a od ostatních učitelů
- ✓ vnímání zaslouženého úspěchu a smyslu působení v loutkovém kroužku
- ✓ žáci působili jako sehraný tým, i přes prvotní trému se jim podařilo vytvořit příjemné představení, které neslo plody jejich práce

Vystoupení v koncertním sále nesporně přineslo zúročení znalostí o typech a vedení loutek, přesvědčení žáků o smysluplnosti působení v divadelně zájmových útvarech. Vystoupení se zúčastnilo všech 24 žáků. Než jsme šli na scénu, hráli jsme s dětmi hry na uvolnění a napojení se jeden na druhého. Děti se zbavily touto aktivitou trémy. Vypravěčka z nich byla nejstarší (6. A) a byla na sebe velmi kritická až přísná, chtěla být nejlepší. V hledišti měla oba rodiče i prarodiče, v prvních chvílích se jí třásl hlas, pak se ale ponořila do role a vše i s marionetou odehrála dobře. Vzadu za divadlem na jevišti se děti připravovaly. Vše muselo navazovat, část odpovědnosti jsme nechali na žácích, aby si dobře připravili kulisy a marionety. Moje kolegyně obsluhovala techniku. Organizovala jsem divadelní loutkové vystoupení vzadu na jevišti. Žáci mě překvapili tím, jak se snažili, aby vše fungovalo. Při představení nerušili a velmi oceňuji jejich pomoc s přestavbou scény, sledování děje pohádky a ozvučením všech scén. Žákům se dostalo opravdu vřelého přijetí diváků a jejich úsměvy při představení svědčily o zábavě, kterou jsme společně připravili.

3.4.6 Únor – zhodnocení – „Příběh loutky“

- ✓ žáci se formou power-pointové prezentace a filmu seznámili s výrobou loutky na profesionální úrovni, zafixovali si znalosti o typech loutek

Žáci získali informace o tom, jak se loutka vyrábí. Zjistili také, jaké jsou fáze její výroby. Výstupem byl PL 2, kde jsme si ověřili získané znalosti žáků o typech loutek a materiálech, ze kterých může být loutka vyrobena. Setkání loutkového kroužku proběhlo v koncertním sále naší školy. Přítomných žáků bylo 18. Celou prezentaci jsem pojmenovala „Příběh loutky“ a promítala na velké plátno. Žáci aktivně odpovídali na prezentované otázky. Součástí prezentace byl krátký film (vyroben firmou Uměleckou tvorbou Mašek). Od této firmy máme některé menší marionety. Žákům se prezentace líbila a při dalším setkání vyplňovali pracovní list PL 2. Jejich úspěšnost v odpovědích byla 90%.

3.4.7 Březen – zhodnocení akce „Divadlo pro všechny“

Výstupem březnové akce bylo očekávané interaktivní propojení seznámení s loutkářstvím a vzájemné prožívání a trávení volného času rodičů a dětí. Žáci divadelních kroužků přišli i se svými rodinnými příslušníky. Přibližně dvě stě žáků naší školy přišlo na tuto akci. Organizace „Divadla pro všechny“ byla náročná na přípravu materiálů a podkladů pro výtvarné dílny, personálně byla dobře zajištěna. Občas se nám na některém místě tvořili fronty. Účastníky jsme aktivně posílali do tříd, kde bylo volněji, nebo do třídy určené pro relaxaci a odpočinek. Nejvíce exponovaný byl koncertní sál, kde se některé děti nechtěly vzdát „svých“ loutek a maňásků. Žáci loutkových kroužků měli možnost pomáhat při provázení spolužáků u divadélka v koncertním sále. Rodiče akci hodnotili jako zajímavou a

nevšední, líbila se jim zejména možnost nahlédnout a vyzkoušet si práci s loutkami a vidět některé z kulis. Velkého zájmu se těšilo také divadlo z jevištní strany. Vedení školy akci hodnotilo velmi pozitivně. Pro další podobnou interaktivní akci bych navrhovala obměnu tvůrčích dílen, ale stále s divadelní tematikou. Důležitý bude do budoucna dostatek pedagogických pracovníků a materiálního zabezpečení i místo pro zónu klidu a odpočinek všech účastníků.

V roce 2012/2013 byla tato interaktivní, tvůrčí akce premiérou a těšila se velkému zájmu. Jsem velmi ráda a mile překvapena, že se ještě v naší uspěchané společnosti najdou rodiče, kteří chtějí se svými dětmi prožít skutečně přítomné okamžiky.

3.4.8 Duben – zhodnocení historické procházky městem Plzní

- ✓ procházka historickou částí města Plzně přinesla osvojení a zafixování základů z historie plzeňského loutkářství
- ✓ poznali jsme významné osobnosti a viděli fyzicky jejich stopy působení v Plzni

Očekávaným výsledkem bylo zjištění, kde působili významní loutkáři a našli jsme jejich stopy v podobě pamětních desek a soch. Žáci loutkového kroužku se sešli v počtu 15 žáků, chyběli oba chlapci. Část žáků byla na škole v přírodě. Jeli jsme s dětmi tramvají do centra města. Žáci byli pozitivně naladěni. Procházka by mohla být příště zakončena (např. návštěvou čajovny, cukrárny) a všechny zážitky si s dětmi nad mapou procházet znovu a naslouchat jejich dojmům. Bylo pro mne těžkým úkolem najít způsob, jak děti motivovat při vycházce po místech spjatých s historií plzeňského loutkářství. Sběr fiktivních rolniček kašpárka „Bártíka“ za nalezení určitého místa se ukázal jako vhodná motivace.

3.4.9 Květen – zhodnocení – příprava nové loutkové pohádky

- ✓ žáci spolu aktivně komunikovali o celkové koncepci nové pohádky
- ✓ zúročili znalosti o typech loutek a jejich využití

Výstupem bylo zapojení všech žáků do koncepce nové pohádky. Záměrem bylo najít vhodné téma na novou loutkovou pohádku, kterou bychom dle našich možností zvládli zahrát. Žáci hodně uvažovali o propojení herce (tzv. „živáka“) s loutkou, kterou by si sami vyrobili. Tato aktivita je, ale velmi náročná i pro dospělého loutkoherce, což jsme zjistili i v dílnách Divadla Alfa. Rozhodli jsme se, ale využít naše největší marionety, které ještě v žádné pohádce nefigurovaly. Žáci si v průběhu celého měsíce mohli vyzkoušet, jak se dané postavy chovají. Průpravná cvičení k tomu byla nejlepší a teprve poté se žáci zabývali samotnými texty. Odhlasovalo se, že budou texty v rýmech. Praxe ukázala, že verše svádějí ke špatné intonaci v hlasovém projevu. Recitace je pro děti dost složitá, tedy verše moc nedoporučuji, pokud to ovšem není přímým záměrem a cílem autora.

Bylo příjemné sledovat atmosféru při tvorbě nové pohádky, důležitým prvkem byla kooperace všech žáků a uplatnění jejich znalostí získaných v průběhu projektu. Žáci si uvědomili, že se všechny předešlé aktivity vyplatilo absolvovat.

3.4.10 Červen – zhodnocení sdílení se skupinou

Výstupem byly podněty pro další fungování projektu. Sdílení v rámci skupiny obsahovalo využití aktivně stráveného společného času a příjemného počasí. Žáci docházeli na kroužek každý týden v plném počtu 24 žáků. Práce venku byla velmi inspirativní a poskytovala nám i žákům příjemnou zpětnou vazbu. Zároveň jsme se mohli věnovat dramatické výchově.

Při návštěvě cukrárny se žáci chovali velmi spontánně. Změna prostředí s sebou přinesla i spoustu nových nápadů a přání jak se skupinou dále pracovat. Tato poslední fáze projektu byla příjemným oddechovým a relaxačním bodem celého roku. Byla výrazem poděkování žákům a podpoření pozitivních vztahů celého týmu. Zároveň došlo ke zjištění, formou volného rozhovoru v přirozeném prostředí, že žákům se tyto mimoškolní aktivity velmi líbili. Poskytli vedoucím kroužku zpětnou vazbu pro nápady na další akce (divadelní soustředění, divadelní víkend a dramatické hry, divadelní a animovaná škola a další). Rozhodně tyto informace je potřeba pečlivě promyslet a případně je realizovat v novém školním roce.

Na základě těchto zjištění jsme se s kolegyní rozhodly, jaké bude směřování našich zájmových divadelních útvarů. Dále budeme postupovat formou projektu při práci v divadelních loutkových útvarech. V měsíci červenci jsme navštívili dětskou divadelní scénu ve Svitavách a festival Loutkářská Chrudim. Tyto festivaly a dramaturgické dílny určené pro vedoucí loutkových souborů vřele doporučuji všem, kdo chtějí s dětmi vytvářet příjemné a zábavné divadlo.

Závěr

Vypracování této bakalářské práce bylo pro mne výzvou. Při tvorbě odborné části zaměřené na historii jsem byla velmi překvapena, kolik úsilí loutkáři vynaložili, aby mohli loutková divadla provozovat. Při vypracování kapitoly o plzeňském loutkářství jsem dospěla k tomu, že Plzeň byla právem nazývána centrem loutkářského řemesla a zrodilo se v ní mnoho úctyhodných osobností.

Motivací k vytvoření projektu byla hlavně potřeba skupiny žáků v loutkohereckém zájmovém útvaru, kteří o historii loutkářství mnoho nevěděli. Při tvorbě projektu jsem kladla důraz na to, aby v sobě nesl prvky zážitkové pedagogiky, měl přehlednou strukturu a byl realizovatelný v podmínkách, které jsem měla k dispozici. Pokusila jsem se vytvořit projekt, který by seznamoval žáky s plzeňskou historií loutkářství, a tento jsem realizovala v loutkohereckém zájmovém útvaru. Zaměřila jsem se na to, jak co nejlépe předat žákům informace o historii plzeňského loutkářství a zároveň splnit očekávané cíle práce. Mezi nesnadné překážky v realizaci projektu bylo zapojení ostatních pedagogických pracovníků a vhodná a účinná motivace všech žáků divadelně zájmových útvarů. Neopominutelná byla finanční podpora 25. ZŠ, která projekt finančně podpořila a byla důležitou součástí při realizaci celého projektu.

Dospěla jsem k rozhodnutí pokračovat v projektu i v dalších letech. Osvědčil se v praxi a přinesl očekávané výstupy. Projekt by nově obsahoval obměny v podobě účasti loutkoherců v regionálních soutěžích a přehlídkách a pobyty v přírodě s prvky dramatické výchovy na divadelních soustředěních. Práce na celé bakalářské práci a projektu mě bavila a zároveň osobně obohatila. Získala jsem cenné informace a navázala pozitivní a motivující spolupráci s žáky v loutkohereckých zájmových útvarech.

Použitá literatura

1. Dömischová, I., *Projektová výuka, moderní strategie vzdělávání v České republice a německy mluvících zemích*, Univerzita Palackého v Olomouci 2011. ISBN 978-80-244-2915-1
2. Tomková, A., Kašová, J., Dvořáková, M., *Učíme v projektech*, Portál 2009. ISBN 978-80-7367-527-1
3. Kratochvílová, J., *Teorie a praxe projektové výuky*, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity 2006. ISBN 80-210-4142-0
4. Svobodová, R., Cingl, B., *Projektové řízení a projektové vyučování, Jak na výukové projekty podle zásad projektového řízení*, PM Consulting 2010. ISBN 978-80-254-8174-5
5. Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., *Pedagogické ovlivňování volného času, Trendy pedagogiky volného času*, Portál 2011. ISBN 978-80-262-0030-7
6. Provozník, J., *Dítě mezi výchovou a uměním, Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*, Sdružení pro tvořivou dramaturgii ve spolupráci s katedrou výchovné dramaturgii DAMU Praha 2007. ISBN 978-80-903901-2-6
7. Provozník, J., *Děti a loutky, chrudimské kapitoly moderního dětského divadla*, AMU a ERMAT Praha 2008. ISBN 978-80-7331-111-7
8. Vašíček, P., Malíková, N., *Plzeňské loutkářství, historie a současnost*, Divadlo ALFA 2000. ISBN 80-238-5457-7
9. Dubská, A., *Dvě století českého loutkářství, vývojové proměny českého*

loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945, Akademie múzických umění v Praze 2004. ISBN 80-7331-008-2

10. Blecha, J., *Rodinná loutková divadélka, skromné stránky múz*, Moravské zemské muzeum Brno 2009. ISBN 978-80-7028-353-0
11. Pátková, J., *České loutky*, katalog k výstavě pořádané Muzeem Šumavy ve spolupráci s Národním muzeem v Praze 1989. ISBN nemá, č. j. o340005189
12. Šanderová, J., *Jak číst a pást odborný text ve společenských vědách, Několik zásad pro začátečníky*, Sociologické nakladatelství 2005. ISBN 978-80-86429-40-3
13. Kumpera, J., *Putování po staré Plzni*, Nadace 700 let města Plzně. ISBN 80-85854-52-2
14. Dubská, A., Jirásek, P., Jirásková, M., Malíková, N., Miklovičová, L., a kolektiv, *Obrazy z dějin českého loutkářství*, Muzeum loutkářských kultur, Chrudim 2012. ISBN 978-80-905249-0-3

Přílohy

Přílohy k této bakalářské práci jsou vypracovány formou prezentace s názvy PP1, PP2 a PP3. Průběžně na ně v textu odkazují.